

HEFT IN EIGEN HAND

Een kwalitatief onderzoek naar

de invloed van *extended family* en onderwijs
op de *empowerment* van Papoea-meisjes in de stad Merauke

door Vera van der Linde.

Heft in eigen hand

De invloed van *extended family* en onderwijs
op de *empowerment* van Papoea-meisjes in de stad Merauke.

Bachelorthesis 2013

Naam: Vera van der Linde

Studentnummer: 3480267

E-mailadres: veravdlinde@gmail.com

Datum: 28-06-2013

Begeleider: N. van der Heide

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	5
Inleiding	6
Theoretisch kader	10
Genderstratificatie en <i>empowerment</i>	
Genderstratificatie	
<i>Empowerment</i>	11
<i>Extended family</i>	13
<i>Extended family</i> en genderstratificatie	
<i>Empowerment</i> binnen en buiten de <i>extended family</i>	14
Onderwijs	15
Onderwijs, genderstratificatie en <i>empowerment</i>	
Onderwijs en de <i>extended family</i>	16
Genderstratificatie en <i>empowerment</i> herzien	17
Context	18
Onderwijs en gender	19
<i>Extended family</i> en gender	20
Empirische hoofdstukken	21
Stratificatie	
Vrouwenposities in Papoea	23
<i>Extended family</i> definiëren	24
Ervaringen met genderstratificatie	25
Ervaringen met etnische stratificatie	28
Economische verschillen	29
Sociale kloof	30
Persoonlijke doelen	32
<i>Gender Empowerment Measure</i>	
Toekomstdoelen	35
Van stratificatie naar <i>empowerment</i> ?	37

De rol van onderwijs	39
Onderwijs als <i>opportunity structure</i>	40
De inzet van <i>agency</i>	41
Onderwijs en <i>empowerment</i>	43
Discussie en conclusie	45
Bibliografie	50

VOORWOORD

Met veel plezier heb ik het afgelopen jaar gewerkt aan deze bachelorthesis. Het bachelorproject van de studie Culturele Antropologie en Ontwikkelingssociologie, waar deze thesis onderdeel van is, is een omvangrijk maar leerzaam traject. Ik ben uitgedaagd om mijn ideeën te vertalen op papier, mijn persoonlijke mening los te laten in het veld en te formuleren zoals het een ware antropoloog betaamt met oog voor details, nuances en complexiteit. Ik dank Nienke van der Heide voor het feit dat ze mijn leer- en schrijfproces driekwart jaar in de gaten heeft gehouden. Samen met mijn medestudenten heeft ze me regelmatig van scherpe maar opbouwende kritiek voorzien. Ook dank ik Theresia Samkakai, die gedurende mijn veldwerk heeft gefungeerd als tolk, sleutelinformant en gastvrouw. Ze bracht mij in contact met de juiste informanten, ging met mij de discussie aan over hetgeen we gehoord hadden en stelde zich op als zorgzame moeder wanneer ik dit nodig had. Maar het allermeeft wil ik de 102 informanten bedanken die deel hebben genomen aan dit onderzoek. Zij hebben elk op hun eigen manier bijgedragen aan het onderzoek, en dankzij hen ligt er nu een omvangrijk document op tafel. Ze hebben mij geleerd recht te doen aan andermans perspectieven en meningen, ook wanneer deze niet stroken met mijn eigen opvattingen. De Papoea's hebben mij ontvangen als één van hen waardoor ik een kort moment kon ervaren hoe het is om als antropoloog te leven en te werken.

INLEIDING

Opvattingen over verschillen tussen mannen en vrouwen kunnen de gemoederen hoog doen oplopen. Binnen opvoedingen wordt geleerd hoe jongens en meisjes zich behoren te gedragen, maar deze genderrollen staan niet vast. Gedrag dat aan een bepaalde sekse wordt toegeschreven, verandert door de jaren heen en verschilt per cultuur. Genderrollen kunnen leiden tot genderstratificatie, waarbij de ene sekse wordt benadeeld ten opzichte van de andere sekse (Nagel 2003:51-52). Wanneer dit als een probleem wordt ervaren, kan *empowerment* worden ingezet met als doel zelf het eigen leven vorm te kunnen geven (Narayan & Petesch 2007:12).

In deze bachelorthesis worden resultaten behandeld van een onderzoek naar de onderwerpen genderstratificatie en *empowerment* in de context van het Indonesische eiland Papoea. Merauke, de onderzoeklocatie, is de grootste stad aan de zuidkust. Genderstratificatie en *empowerment* zijn fenomenen die zowel op microniveau als op macroniveau tot stand kunnen komen. Binnen families kunnen genderrollen aangeleerd, bevestigd maar tevens veranderd of zelfs verworpen worden (Hilhorst 2012:9). Eerdere onderzoeken gaan regelmatig voorbij aan het feit dat *empowerment* zich ook binnen de grenzen van het huishouden kan manifesteren (Raval 2009:504-505). Echter, de onderhandeling van genderstratificatie en *empowerment* binnen de familie kent vaak ook interactie met macrostructuren op het niveau van de maatschappij (Mukhopadhyay 2008:459).

Een voorbeeld van zo'n macrostructuur is onderwijs. In Papoea heeft één op de drie personen geen onderwijs gevolgd in zijn of haar leven. Dit komt allereerst door gaten in het onderwijsstelsel die zijn ontstaan door de overgang van Nederlands naar Indonesisch bewind. Daarnaast laat de kwaliteit van het huidige onderwijs te wensen over, met name in de afgelegen gebieden (Wulandari & Drenthem Soesman 2010:15, 54). Lyons Johnson (2009:183) geeft in haar onderzoek over Papoea Nieuw Guinea aan dat dit een groot probleem is, omdat onderwijs in Papoea een voorwaarde is voor het verkrijgen van een goede status in de samenleving.

Binnen dit onderzoek is de vraag gesteld op welke wijze de familie en de specifieke macrostructuur onderwijs, de *empowerment* van individuen beïnvloeden. *Empowerment* kan binnen de grenzen van de familie worden nagestreefd, maar ook op het niveau van de maatschappij (Raval 2009:504-505; Mukhopadhyay 2008:459). Belangrijk om te noemen is dat hier nog een vraag aan vooraf is gegaan, namelijk hoe

Papoea-meisjes hun genderrol beschrijven en in hoeverre ze *empowerment* een belangrijk streven vinden. Dit heeft samengevat geleid tot de volgende centrale vraag:

Hoe beïnvloeden de *extended family* en onderwijs de *empowerment* van Papoea-meisjes in Merauke?

Het thema *empowerment* is onderzocht met het *Gender Empowerment Measure*. Toegespitst op deze onderzoekspopulatie is er gekeken naar (1) de mate van participatie aan het publieke leven, en naar (2) de mate van keuzevrijheid op het gebied van tijdsbesteding en (3) toekomstdoelen (Middleton & Hancock 2009:14-15). Er is er bewust voor gekozen om niet in negatieve termen als conflict en beperkingen te spreken, om met een zo neutraal mogelijke houding de perceptie van de Papoea-meisjes in kaart te brengen. Een precieze definiëring van de concepten *extended family* en *empowerment* volgt in het theoretisch kader van deze thesis.

De centrale vraag kent een beschrijvend karakter omdat de onderwerpen nog weinig zijn onderzocht in de context van Papoea. Gedurende acht weken, van 29 januari tot en met 26 maart 2013 heb ik veldwerk gedaan in de stad Merauke. Om een algemeen beeld te kunnen vormen van de Papoea-cultuur heb ik in eerste instantie veel met docenten, overheidsmedewerkers en mijn sleutelinformant gesproken. Tevens heb ik op zeven verschillende scholen groepsinterviews gehouden met Papoea-meisjes om hun positie in het huishouden en in de maatschappij in beeld te kunnen brengen. Middels deze groeps gesprekken en via *snowballing* heb ik informanten leren kennen waarmee ik individueel verder heb gesproken. Deze interviews hadden een verdiepend karakter omdat de informanten ook een waardeoordeel aan hun positie verbonden, waardoor ik een beter beeld kreeg van hun *empowerment*. Na enkele weken waren de belangrijkste *topics* duidelijk, waardoor ik de interviews steeds meer kon structureren.

Alle gesprekken zijn gevoerd in het Indonesisch, de eerste taal van deze generatie Papoea-meisjes, waarbij mijn sleutelinformant fungeerde als Nederlands sprekende tolk. Een nadeel van het werken met een tolk is dat zij, vanwege haar eenvoudige beheersing van het Nederlands, vaak in dezelfde beperkte termen vertaalde. Ook vertaalde ze mijn interviewvragen niet altijd op open wijze naar de informanten toe. Om de negatieve invloeden van deze problemen op mijn onderzoek te verkleinen, zijn alle gesprekken opgenomen, heb ik tevens hulp gezocht bij een Engels sprekende tolk en heb ik zelf de taal bestudeerd. Echter, een voordeel van

werken met een tolk is dat ik, gedurende de tijd dat zij aan het vertalen was, voldoende tijd had om de antwoorden neer te schrijven. Ook was het een voordeel dat zij zelf een Papoea is, waardoor er snel een vertrouwensband met de informant opgebouwd werd. Naast interviews heb ik participerende observatie gebruikt als onderzoeksmethode. Doordat ik gehuisvest was bij een Papoea-familie kon ik genderrollen binnen het huishouden regelmatig observeren, en ook de gastvrijheid van andere gezinnen heeft hieraan bijgedragen.

De informantengroep bestaat uit 85 Papoea-meisjes tussen de tien en de zesentwintig jaar oud. Afgezien van vier informanten, zaten zij allen op ofwel het SMA (Sekolah Menengah Atas), de Junior High School in Merauke, dan wel het SMP (Sekolah Lanjutan Tingkat Pertama), de Senior High School in Merauke. De keuze voor deze onderzoekspopulatie komt voort uit het feit dat meisjes in deze leeftijdscategorie zich vaak bezinnen op wie ze zijn. Ook zijn ze oud genoeg om na te denken over de genderrol die ze meekrijgen vanuit hun familie (Verkuyten 2010:29, 81). Daarnaast is er gesproken met zestien moeders en één vader, en zijn er bezoeken gebracht aan Dienst Onderwijs, het emancipatiebureau (*Badan Pemberdayaan Perempuan Merauke*) en de Rooms-Katholieke missie in Merauke.

Oudere informanten drukten mij regelmatig op het hart dat men niet kan spreken over één Papoea cultuur. Tussen verschillende stammen zouden grote verschillen bestaan als het gaat om vrouwenposities. Om de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten zijn daarom de vijf grootste stammen van zuidelijk Papoea meegenomen in het onderzoek: Muju, Mandobo, Auyu, Asmat en Marind. Echter, de Papoea-meisjes gaven zelf aan weinig waarde te hechten aan stammenverschillen aangezien ze in een stad wonen met een grote diversiteit aan achtergronden. Daarom is bij het analyseren van de data geen rekening gehouden met stammenverschillen.

Middels dit onderzoek hoop ik een bijdrage te leveren aan het debat over *empowerment*, waarbij cultuur sterk in ogenschouw moet worden genomen. In welke mate Papoea-meisjes zich beperkt voelen door hun genderrol en in hoeverre zij *empowerment* nastrevenswaardig vinden, is afhankelijk van hun culturele achtergrond (Raval 2009:504-505). Het onderwerp kan worden uitgebreid door het in verband te brengen met familie en onderwijs. Zo hoeft individuele *empowerment* niet altijd te conflicteren met familieplichten, en kan onderwijs zowel een plek zijn waar vormen van stratificatie ervaren worden als waar *empowerment* wordt

aangemoedigd (Raval 2009:504-505; Jaffe-Walter & Lee 2011:290; Stromquist & Fischman 2009:472).

Voordat de empirie aan bod komt, zal er in het theoretisch kader een overzicht worden gegeven van de bestaande literatuur over genderstratificatie en *empowerment*. De belangrijkste theorieën over deze onderwerpen worden uiteengezet, waarna vast een mogelijk link wordt gemaakt met de begrippen *extended family* en onderwijs. Het contexthoofdstuk zal vervolgens laten zien wat er tot nu toe onderzocht en geschreven is over de genderstratificatie en *empowerment* van Papoea-meisjes in het bijzonder. Hierop volgt het empirische deel van deze thesis, bestaande uit drie hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk gaat over de mate waarin er door Papoea-meisjes genderstratificatie wordt ervaren, waarna logischerwijs het tweede hoofdstuk de vraag behandelt in hoeverre deze ervaringen leiden tot *empowerment*. Waar de eerste twee hoofdstukken vooral ingaan op het microniveau, het niveau van de *extended family*, zal het derde hoofdstuk de specifieke macrostructuur onderwijs behandelen. Hier komt aan bod op welke wijze onderwijs in Merauke de *empowerment* van Papoea-meisjes lijkt te beïnvloeden. In het hoofdstuk ‘conclusie en discussie’ wordt tenslotte de centrale vraag van dit onderzoek beantwoord en zal de relevantie van het onderzoek nogmaals benoemd worden.

THEORETISCH KADER

De liberale tak van het Westers feminisme bediscussieert sinds de derde feministische golf de genderrollen die in de derde wereld aan vrouwen worden toegekend. Aanhangers van deze school, die ook wel *Women in Development* genoemd wordt, hebben zichzelf vaak ten doel gesteld de levens van vrouwen in ontwikkelingslanden te verbeteren. Ze gaan uit van het idee dat alle vrouwen op deze wereld met vrijwel dezelfde problemen kampen en dus ook dezelfde interesses en doelen hebben (Mohanty 2006:400-403). In dit hoofdstuk zullen de belangrijkste theorieën over de fenomenen genderstratificatie en *empowerment* behandeld worden, in relatie tot familie en onderwijs. Elk onderwerp zal worden uitgediept en de mogelijke onderlinge relaties tussen deze onderdelen zullen worden behandeld. Het hoofdstuk begint met een beschrijving van genderstratificatie en mogelijkheden tot *empowerment*, wat de aanleiding heeft gevormd voor dit onderzoek. Vervolgens wordt uitgelegd welke invloed de *extended family* mogelijk kan uitoefenen op *empowerment* en genderstratificatie. Tot slot wordt de relatie tussen de *extended family* en onderwijs duidelijk gemaakt, aangezien beide partijen elkaar kunnen beperken en aanvullen als het gaat om *empowerment*.

GENDERSTRATIFICATIE EN *EMPOWERMENT*

GENDERSTRATIFICATIE

Over de gehele wereld wordt verschil gemaakt tussen mannen en vrouwen op basis van biologie, maar welk gedrag hieraan verbonden wordt verschilt per cultuur. De term *gender* verwijst naar dit sociale gedrag. Nagel (2003:51-52) noemt *gender* een sociaal construct, waarmee zij aangeeft dat het door een samenleving wordt vormgegeven en aan haar leden wordt aangeleerd. Het uitvoeren van dit gedrag door individuen kan *performance* genoemd worden, de manier waarop we onze lichamen gebruiken om ons te presenteren in bepaalde rollen. Ons geslacht bepaalt de genderrol die we in ons dagelijks leven op ons nemen.

Het accepteren van de genderrol zou vaak onbewust gebeuren omdat men deze normaal vindt. Weerstand tegen de rol kan ontstaan wanneer verwachtingen niet behaald worden of wanneer iemand moeite ervaart bij het uitvoeren ervan. Weerstand kan ook ontstaan wanneer er sprake is van genderstratificatie. In deze

situatie is er een ongelijke verdeling van macht en middelen tussen man en vrouw (Nagel 2003:51-52). Hoewel genderstratificatie niet in alle culturen als een probleem wordt ervaren, kan men hier soms wel tegen in opstand komen. Dit gebeurt met name wanneer de benadeelde groep zich bewust is van de ongelijke verdeling tussen man en vrouw, en zich hierdoor beperkt voelt. Zij kan bijvoorbeeld in armoede leven of gebrek aan keuzevrijheid ervaren. Ook is het mogelijk dat één van beide groepen de eigen wensen niet kan vervullen door een gebrek aan macht en middelen (Narayan & Petesch 2007:12).

Omdat ik in dit onderzoek voortdurend spreek over verschillen in genderrollen tussen samenlevingen, is een uitstapje naar het begrip cultuur noodzakelijk. In dit onderzoek wordt de definitie gevolgd zoals hij, vanuit antropologisch oogpunt, is opgesteld door Tennekes (1992:11). Hij beschrijft cultuur als het spreken en handelen van een bepaalde groep mensen. Cultuur is in zijn ogen dus het gedrag, de *performances*, van de leden van een bepaalde groep. Wanneer ik zeg dat genderstratificatie, *empowerment* en hun invloeden afhankelijk zijn van de cultuur, dan verwijs ik naar verschillen in *performances* tussen culturele groeperingen.

EMPOWERMENT

Empowerment vindt volgens Narayan en Petesch (2007:12) plaats wanneer er sprake is van sociale uitsluiting of genderstratificatie. Het wordt door hen gedefinieerd als het vergroten van de vrijheid van achtergestelde personen, door deze de mogelijkheid te geven zelf keuzes te maken en acties te ondernemen. Op die manier kunnen zij hun eigen leven vormgeven. Deere en León de Leal (2001:23) beschrijven het begrip als een radicale verandering van processen en structuren die genderrollen invulling geven. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van beide definities: keuzevrijheid voor individuen geeft hen de mogelijkheid hun genderrol zelf vorm te geven. *Empowerment* wordt dus een middel om genderstratificatie te veranderen.

Om uit te leggen hoe *empowerment* tot stand komt, wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van het raamwerk van Narayan en Petesch (2007:12-16) die niet alleen naar *empowerment* zelf kijken, maar ook naar de onderliggende oorzaken van verschillen in *empowerment* tussen individuen. Het bestaat volgens hen uit twee factoren. De eerste is *opportunity structures*, sociale structuren die het individu kan gebruiken om de eigen positie te verbeteren op directe en op minder directe wijze. Voorbeelden van sociale structuren zijn toegang tot kennis en participatie aan het

publieke leven. Deze structuren kunnen direct worden ingezet om de eigen positie binnen het familieleven en op de arbeidsmarkt te verbeteren. Echter, dezelfde structuren kunnen ook op minder directe wijze worden gebruikt door bestaande normen en waarden in de maatschappij ter discussie te stellen. Van deze laatste inzet van *opportunity structures* zal vooral op langere termijn effect zichtbaar zijn. De tweede factor van *empowerment* is *agency*, het tonen van inzet, het gebruiken van persoonlijke kwaliteiten en het maken van bepaalde keuzes om de eigen positie te verbeteren. Waar *opportunity structures* kansen bieden aan individuen, is *agency* volgens Narayan en Petesch nog wel noodzakelijk om de opgestelde doelen daadwerkelijk te behalen.

In 2005 kwam het *United Nations Development Programme* met het *Gender Empowerment Measure* (GEM), een middel om *empowerment* te meten in verschillende culturele omgevingen. Het is een meetinstrument waarmee de positie van vrouwen en mannen in het economische en politieke leven kan worden geëvalueerd en waarmee kan worden onderzocht of beide partijen een stem krijgen bij het maken van politieke beslissingen. Het is gebruikt om voor 109 landen de ongelijkheid tussen man en vrouw in kaart te brengen. Zaken die onder andere werden meegenomen in de meting zijn verschillen in inkomen, politieke representatie en posities binnen het bedrijfsleven tussen mannen en vrouwen in de samenleving (Middleton & Hancock 2009:14-15). De methode is bruikbaar voor dit onderzoek omdat er specifiek wordt bekeken of individuen *agency* inzetten om een betere positie te krijgen. Drie zaken die in dit onderzoek van het *Gender Empowerment Measure* zijn overgenomen, zijn (1) de mate van participatie in het publieke leven en (2) het ontvangen van keuzevrijheid op het gebied van tijdsbesteding en (3) toekomstdoelen. Tijdens de interviews is er met de informanten gesproken over deze onderwerpen en hebben zij beoordeeld in hoeverre ze vinden dat deze drie zaken op hen van toepassing zijn. Op die manier kan worden bekeken of Papoea-meisjes in Merauke bezig zijn met *empowerment*, en zo ja, hoe ze dit vorm geven.

Agency kan individueel, maar ook collectief op het niveau van de familie of de gemeenschap toegepast worden. In dit onderzoek wordt gekeken naar *empowerment* op het niveau van het individu. Het hierboven behandeld raamwerk van Narayan en Petesch is daarbij in het bijzonder bruikbaar vanwege de grote rol die zij toekennen aan familie. *Empowerment* kan worden beïnvloed door eigen *agency*, maar ook door

capaciteiten van de familie. Daarnaast kan de familie *opportunity structures* bieden maar ook juist beperken (Narayan & Petesch 2007:12-16). Dit zal uitvoeriger worden besproken in de volgende paragrafen.

EXTENDED FAMILY

De sociale praktijk van families is een veelvuldig onderzocht onderwerp binnen de antropologie. De familie wordt regelmatig gebruikt als verklaring voor sociale gebeurtenissen in individuele levens (Fliche 2006:6). Echter, niet in alle samenlevingen is familie de juiste term voor het sociale netwerk waarin men zich bevindt en deze term moet dan ook in de lokale context geplaatst worden. Huishoudensrelaties in Papoea worden gevormd op basis van afkomst, bezit, samenwerking en andere factoren, en zijn in sterke mate veranderlijk. Het huishouden waarin het individu opgroeit, bestaat dan ook niet altijd uit enkel het nucleaire gezin (Gilberthorpe 2008:103). Daarom wordt in dit onderzoek de term *extended family* gebruikt, waar zowel het gezin van het individu als andere, minder directe familieleden onder vallen. Tussen deze mensen zijn verbindingen op sociale en economische basis die vooral zichtbaar worden wanneer men met elkaar woont. Hoewel personen die samen een huishouden delen vaak een familiale band met elkaar hebben (het zij nucleair, het zij *extended*), hoeft dit niet per definitie zo te zijn (Keefe 1979:351). In dit onderzoek wordt de term *extended family* gebruikt om te refereren naar zowel de personen waarmee de Papoea-meisjes het huishouden delen, als naar directe familieleden die hierbuiten vallen.

EXTENDED FAMILY EN GENDERSTRATIFICATIE

De *extended family* speelt een grote rol op het gebied van genderrollen, en kan genderstratificatie versterken. Allereerst omdat de *extended family* veelal geassocieerd wordt met de huiselijke, private sfeer, de plek die vaak aan vrouwen wordt toebedeeld. Daarnaast worden genderrollen binnen families ontwikkeld en uitgedragen. Nencel vult dit idee aan door het huishouden een sociaal domein te noemen waar gender en ondergeschiktheid door mannen en vrouwen bediscussieerd kunnen worden (Hilhorst 2012:9). De kans is groot dat een genderrol onbewust geaccepteerd wordt en wordt overgedragen op een nieuwe generatie. Zoals hiervoor beschreven vindt weerstand vaak alleen plaats wanneer er een zekere mate van

genderstratificatie wordt ervaren, die negatief beoordeeld wordt (Nagel 2003:51-52; Nilsson & Strandh 1999:1069).

Okin (1999:12-13, 20-23) maakt twee belangrijke links tussen het huishouden en gender. Allereerst geeft ze aan dat vrouwen in veel culturen aan de huiselijke sfeer gelinkt worden vanwege het feit dat ze kunnen reproduceren. Daarnaast, zo stelt zij, zijn het vaak mannen die de ideeën, praktijken en interesses van hun cultuur bepalen en uitdragen. Dit kan leiden tot genderstratificatie, met minder rechten en keuzevrijheid voor vrouwen. De veelal door mannen vormgegeven cultuur wordt in grote mate overgedragen binnen de *extended family*. Personen die veel macht en verantwoordelijkheid krijgen in het huisgezin, kunnen vaak ook participeren in het publieke leven en mee beslissen over de culturele regels in de maatschappij.

Genderstratificatie kan zich op meerdere manieren uiten binnen de *extended family*. Huiselijk geweld kan hier een voorbeeld van zijn wanneer dit het gevolg is van genderdiscriminatie. Dergelijk geweld bestaat uit elke vorm van dwang, macht of controle en kan op lichamelijk, seksueel, verbaal, mentaal of economisch gebied voorkomen. Er kan ook worden gediscrimineerd door het andere geslacht buiten te sluiten bij het maken van beslissingen in het huishouden. De stap van genderdiscriminatie naar huiselijk geweld is vaak klein, omdat één van beide partijen dus al een lagere status heeft binnen het huishouden. Huiselijk geweld begint vaak wanneer er sprake is van machtsverschillen, bijvoorbeeld op basis van gender. Maar ook andere problemen als spanningen, werkloosheid, psychische problemen of verslaving kunnen aanleiding zijn voor deze vorm van geweld (Adelman 2008:137-138).

EMPOWERMENT BINNEN EN BUITEN DE EXTENDED FAMILY

Extended families kennen niet alleen genderstratificatie, zij bieden ook ruimte voor individuele *empowerment*. Van jongs af aan voorzien ze namelijk in basisbehoeften en dragen ze bij aan de identiteitsvorming van de leden. Families die bronnen tot hun beschikking hebben kunnen individuen helpen hun toekomst vorm te geven. Voorbeelden hiervan zijn inkomsten, onderdak, psychische en emotionele zorg, voedsel, toegang tot onderwijs en politieke macht (Mokomane 2013:3-4). Wanneer een familie een dergelijke bijdrage levert aan de *empowerment* van het individu, kan zij een *opportunity structure* genoemd worden.

In samenlevingen waar de *extended family* een grote rol speelt, is de kans groot dat het individu zijn *empowerment* vorm geeft binnen de grenzen van het huishouden. Raval (2009:504-505) noemt dit in haar studie onder de Gujarati vrouwen in India, 'actieve onderhandeling'. Persoonlijke verlangens en andermans verwachtingen worden tegenover elkaar afgewogen en vaak wordt er een balans gevonden. Over deze balans communiceren familieleden. Doelen voor de toekomst hoeven niet enkel individueel gericht te zijn, ze kunnen opgesteld worden zonder tegen bestaande sociale structuren in te gaan. Wanneer vrouwen *empowerment* nastreven binnen de grenzen van de *extended family* en rekening blijven houden met andermans wensen, kunnen ze door de Westerse wereld als slachtoffers van het systeem beschouwd worden. Het is echter de vraag of de vrouwen dit zelf ook zo zien.

Tot nu toe hebben we kunnen lezen dat de *extended family* een plek kan zijn waar zowel genderstratificatie als *empowerment* tot stand kunnen komen. Maar ook buiten de grenzen van de *extended family* kan *empowerment* nagestreefd worden. Een onderzoek van Mukhopadhyay (2008:459), uitgevoerd in India, laat zien dat de onderhandeling van de genderrollen binnen de familie interactie kent met macrostructuren op het niveau van de maatschappij. Drie macrostructuren, onderwijs, sociaal-economische status en beroep, noemt hij hierbij in het bijzonder. *Empowerment* van het individu vindt dus ook buiten de familie plaats. Dit kunnen ze echter niet alleen, hiervoor zijn individuen veelal afhankelijk van collectieve organisaties en instituten. Voorbeelden hiervan zijn scholen, ontwikkelingsorganisaties en politieke instituties die de stem van benadeelden in de maatschappij kunnen laten horen of die *opportunity structures* kunnen bieden. Door zich te organiseren, zou men dus kunnen onderhandelen over *empowerment* op macroniveau (Narayan & Petesch 2007:17). In dit onderzoek zal worden gekeken naar de specifieke macrostructuur onderwijs.

ONDERWIJS

ONDERWIJS, GENDERSTRATIFICATIE EN EMPOWERMENT

In 1995 verklaarde de United Nations Women (United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women) tijdens haar vierde wereldconferentie in de Beijing Declaration dat onderwijs een mensenrecht is, en van essentieel belang is voor het bereiken van gelijkheid (Moletsane 2005:60). Gelijkheid kan worden bereikt

wanneer macht evenredig wordt verdeeld over personen. Het feit dat het woord *power* terug te vinden is in de term *empowerment*, geeft aan dat deze term vraagt om een gelijke verdeling van macht (Deere & León de Leal 2001:23). Stromquist en Fischman (2009:472) concluderen dat scholen hier een belangrijke rol bij kunnen spelen en kunnen bijdragen aan de *empowerment* van vrouwen. Enerzijds zou dit kunnen gebeuren doordat schoolattentie leidt tot meer gelijkheid tussen man en vrouw. Onderwijs kan er namelijk voor zorgen dat vrouwen meer kennis opdoen en toegang krijgen tot bronnen als de arbeidsmarkt en het politieke leven. Zo zijn ze in economisch en sociaal opzicht minder afhankelijk van anderen en kunnen ze zelfstandige keuzes maken (Fitriani 2012:4). Anderzijds zou de school een plaats kunnen zijn waar de normen en waarden van gender worden overgedragen. De inhoud van de genderrollen zoals aangeleerd via educatie kan gelijk zijn aan de inhoud zoals deze binnen de *extended family* wordt overgedragen, maar kan hier ook wezenlijk van verschillen. Scholen kunnen worden benut om oude structuren tegen te werken en nieuwe structuren aan te bevelen. In het onderwijs is er volgens deze auteurs dus ruimte om genderstratificatie te bespreken en te bediscussiëren (Stromquist & Fischman 2009:472).

ONDERWIJS EN DE *EXTENDED FAMILY*

Beslissingen op het gebied van onderwijs zijn vaak een familiegelegenheid in samenlevingen waar de *extended family* een grote rol speelt (Mukhopadhyay 2008:467-468). Deelname aan onderwijs is meestal geen individuele keuze maar een collectieve overweging. Trainor (2010:247) brengt scholen en de *extended family* met elkaar in verband. Zoals hierboven beschreven, kunnen leraren ideeën over genderrollen van de familie bevestigen of juist verwerpen. In dit laatste geval zou onderwijs dus kunnen zorgen voor *empowerment*. Jaffe-Walter en Lee (2011:290) onderstrepen dit idee en voegen eraan toe dat leraren jongeren kunnen helpen een toekomst uit te stippelen. In hun onderzoek naar migrantenfamilies in Amerika ontdekten zij dat scholen een grote rol spelen bij het bemiddelen tussen individuele doelen en familieverplichtingen. Hierbij hoeft het een het ander niet uit te sluiten maar wordt er juist gezocht naar een middenweg. Dit kunnen ze onder andere doen door de *extended family* te betrekken in het scholingsproces en het belang van individuele doelen duidelijk te maken aan de familie en de leerling. Dit bleek niet altijd een gemakkelijk en succesvol proces te zijn en er zijn dan ook conflicten

ontstaan tussen de collectieve interesses van de families en het individualisme zoals dit door scholen werd gepromoot. Maar het benaderen van de *extended family* en de bijbehorende cultuur met respect, wist dit probleem in grote mate op te vangen. Er werd namelijk niet van de jongeren verlangd dat zij hun familierelaties opgaven. Het is wel belangrijk om op te merken dat het in dit onderzoek om Westers onderwijs gaat, dat veelal een individualistische benadering kent. Jaffe-Walter en Lee beschrijven een situatie waarbij er wordt bemiddeld tussen de belangen van het individu en de familie. In Papoea kent het onderwijs een minder individualistische inslag en dienen individuele wensen vaak het doel van de gehele gemeenschap. Dit zal uitgebreider uitgelegd worden in het empirische gedeelte van deze thesis.

GENDERSTRATIFICATIE EN *EMPOWERMENT* HERZIEN

Naast een definitie van de begrippen genderstratificatie en *empowerment*, is in dit hoofdstuk een overzicht gegeven van hoe deze fenomenen zich mogelijk kunnen ontwikkelen. Het liberale Westers feminisme waarmee dit hoofdstuk werd geopend opereert vaak vanuit het idee dat alle vrouwen op deze wereld dezelfde problemen ervaren. Ze hebben dan ook voornamelijk oog voor genderstratificatie binnen *extended families*. Echter, in dit hoofdstuk is geprobeerd duidelijk te maken dat niet alleen genderstratificatie, maar ook *empowerment* plaats kan vinden binnen de grenzen van het huishouden (Raval 2009:504-505). Verschillende antropologen die in dit hoofdstuk zijn aangehaald geven aan dat individuele wensen niet per definitie hoeven te conflicteren met familieverwachtingen en gemeenschapsplichten. Door actieve onderhandeling kan iemand een balans vinden tussen de eigen doelen en die van de ander (Raval 2009:504-505; Jaffe-Walter & Lee 2011:290). In het laatste deel van dit hoofdstuk is ook gekeken hoe *empowerment* buiten de grenzen van de familie tot stand kan komen. School is een specifiek voorbeeld van een instituut dat een belangrijke rol kan spelen bij actieve onderhandeling. De mate waarin *extended family* en onderwijs de individuele *empowerment* kunnen beïnvloeden, verschilt per samenleving. De oproep voor het betrekken van cultuur en sociaal-economische en politieke structuren binnen onderzoek naar *empowerment* wordt hiermee nog eenmaal benadrukt.

CONTEXT

Het huidige Papoea beslaat het westelijke deel van het eiland Nieuw Guinea in de Indische Oceaan, ten oosten van Indonesië. De hoofdstad is Jayapura, het voormalige Hollandia (Budiardjo & Lion 1988:6). Op het oostelijk deel van het eiland ligt Papoea Nieuw Guinea, dat in 1975 onafhankelijk werd van Australië. Papoea heeft in de loop van de geschiedenis veel verschillende namen gekend. Het gebied was van 1949 tot 1962 een Nederlandse kolonie, en bleef Nederlands bezit na de onafhankelijkheid van de rest van Indonesië in 1949. In deze tijd droeg zij de naam Nederlands Nieuw Guinea, wat door president Soekarno werd veranderd in Westelijk Nieuw-Guinea nadat het eiland in 1962 bij Indonesië werd gevoegd. De opvolgende president Soeharto veranderde de naam naar Irian Jaya, maar na zijn aftreden maakten de Papoea's hun wens om een eigen staat te worden bekend waarbij ze met goedkeuring van de toenmalige president de naam van het eiland veranderden in Papoea. Deze laatste naam wordt dan ook het meest gebruikt door de bevolking zelf (Strathern 2009:3, 378). Daadwerkelijke onafhankelijkheid is echter nog niet bereikt dus deze strijd wordt tot op de dag van vandaag nog gevoerd.

De bevolking van Papoea bestaat uit ongeveer 2,6 miljoen mensen die Papoea's genoemd worden. In de stedelijke gebieden beroept men zich, vanwege hun onafhankelijkheidsstrijd, sterker op de Papoea-identiteit dan op de Indonesische identiteit. Dit ondanks beleid van de Indonesische regering dat erop gericht is een nationale identiteit op te bouwen. Het uitdragen van een identiteit op lokaal niveau is echter moeilijk, omdat de bevolking van Papoea bestaat uit zo'n 245 lokale stammen die een verscheidenheid aan talen spreken. Veel van deze stammen leven afgescheiden van de rest van de wereld en zijn moeilijk te bereiken vanwege het gebrek aan infrastructuur en de grote hoeveelheid oerwoud. Er vindt daarom weinig contact plaats tussen de stammen onderling en met de buitenwereld. In de stad komen de verschillende groepen wel samen en wordt er veelal Indonesisch gesproken, de gemeenschapstaal van Papoea. In deze stedelijke gebieden is het dus beter mogelijk om een Papoea-front (Organisasi Papua Merdeka) te vormen tegen zogenoemde vreemdelingen (orang assing). Met deze laatste groep worden Indonesiërs van andere eilanden bedoeld, die door migratieprogramma's van de overheid naar Papoea worden getransporteerd. Enerzijds gebeurt dit omdat deze eilanden overbevolkt raken, anderzijds om de onafhankelijkheidsbeweging van de

Papoea's de kop in te drukken. De Papoea's zijn inmiddels minderheid in eigen land. De stad Merauke, waar dit onderzoek uitgevoerd is, ligt aan de zuidkust en telt ongeveer 72.000 inwoners (Ahanda 2011:1-3). Omdat de Papoea-jongeren zich hier in sterke mate beroepen op hun Papoea-identiteit, en verschillen tussen de stammen voor hen een minder grote rol spelen dan in rurale gebieden, is er in dit onderzoek gefocust op de Papoea's als etnische groep.

Lyons Johnson (2009:183) geeft aan dat sinds de onafhankelijkheid van het oostelijke Papoea Nieuw Guinea, er grote sociaal-economische verschillen zijn ontstaan in dit gebied, waaronder in de toegang tot onderwijs. Uit haar onderzoek komen twee relevante zaken naar voren: onderwijs vormt in Papoea een voorwaarde voor rijkdom en politieke macht van individuen, en Papoea-vrouwen zijn vaak de grootst benadeelde groep in de maatschappij.

ONDERWIJS EN GENDER

Dat sinds 1945 iedereen in Indonesië recht heeft op onderwijs is in Papoea nauwelijks terug te zien. Er is een groot gebrek aan gekwalificeerde docenten, met name in de afgelegen gebieden. Daarnaast vormt ook het gebrek aan management op het gebied van onderwijs een obstakel (Wulandari & Drenthem Soesman, 2010:15).

Een op de drie Papoea's heeft geen onderwijs gevolgd in zijn of haar leven. In een gesprek met het hoofd van de Dienst Onderwijs in Merauke, uitvoerende macht op het gebied van onderwijs voor de gehele provincie, werd mij verteld dat door de overgang van Nederlands naar Indonesisch bewind, er gaten in het onderwijsstelsel zijn gevallen. Hierdoor zijn twee generaties vrijwel niet naar school geweest. Veel ouders en grootouders van de informantengroep van dit onderzoek vallen binnen deze generaties. Voor de huidige generatie jongeren begint schoolgang steeds gebruikelijker te worden, maar schoolattentie is nog altijd laag. 78% van de Papoea-kinderen start met Primary School, waarvan 25% deze niet afmaakt. Van de 53% van de kinderen die Primary School wel afmaakt, gaat slechts 50% verder met Junior High School (Wulandari & Drenthem Soesman, 2010:54). Hoewel de Indonesische regering onderwijs wel belangrijk vindt en ook subsidieert, komt dit geld door verkeerd management en corruptie vaak op de verkeerde plekken terecht. De kwaliteit van onderwijs is hierdoor ook nog erg laag. Een andere moeilijkheid, zo vertelt het hoofd van de Dienst Onderwijs mij, is dat onderwijs met name in de stad te volgen is. Het aantal basisscholen in het binnenland neemt wel toe, maar het

aantal middelbare scholen is nog heel klein. Veel Papoea-jongeren trekken daarom naar Merauke om scholing te ontvangen, maar dit brengt veel problemen met zich mee. Het kan gevaarlijk zijn in de stad, het is moeilijk om hier in het eigen onderhoud te voorzien en de jongeren bevinden zich niet langer onder toezicht van hun familie.

Naast bovengenoemde demografische en organisatorische obstakels voor onderwijs, oefent de cultuur ook zijn invloed uit op schoolattentie. Dit is met name terug te zien op het niveau van de *extended family*. Hoewel de meeste families van jonge meisjes het belang van onderwijs wel erkennen, stellen enkele gezinnen het belang van de familie boven dat van onderwijs. In de praktijk betekent dit dat meisjes geacht worden te stoppen met school om voor zieke of oudere familieleden te gaan zorgen. Daarnaast vormen de kosten die niet vergoed worden door de overheid (uniformen, schrijfmateriaal en vervoer) een drempel voor armere gezinnen (Wulandari & Drenthem Soesman, 2010:18). Maar ook het gebrek aan motivatie bij de jongeren zelf wordt regelmatig genoemd in gesprekken over schoolverlating. Enkele docenten, moeders en Papoea-meisjes geven aan dat meisjes gemotiveerder zijn voor school dan hun mannelijke leeftijdsgenoten, die sneller worden afgeleid door invloeden van buitenaf. Meer hierover in het empirische gedeelte.

EXTENDED FAMILY EN GENDER

Vrouwen spelen in Papoea een grote rol als het gaat om het welzijn van de familie. Hun takenpakket bestaat vaak uit zorg dragen voor de kinderen, koken, de huizen schoonhouden en zorgen voor inkomsten door de verkoop van voedsel en naaigoed. De mate waarin deze rol door vrouwen op zich wordt genomen is afhankelijk van tradities binnen de familie (Fitriani, 2012:2; Lyons Johnson 2009:197). De huishoudens in Papoea breiden zich vaak uit tot de *extended family*. Binnen dit netwerk wordt een groot deel van de inkomsten gedeeld (GRM International 2009:50).

Fitriani (2012:4), werkzaam bij het ministerie voor Sociale Zaken in Indonesië, doet een oproep voor bescherming van vrouwenrechten in Papoea. Hij benoemt wat in de praktijk zichtbaar is: vrouwen zijn zowel verantwoordelijk voor het huishouden als voor de inkomsten. Dit beeld gaat met name op voor de huidige generatie jonge gezinnen. Hoewel moeders steeds vaker betaald werk gaan verrichten na hun studie, nemen mannen hen (nog) geen werk uit handen. In het volgende hoofdstuk zullen deze zaken met empirische data bevestigd en uitgebreid worden.

EMPIRISCHE HOOFDSTUKKEN

STRATIFICATIE

Het is namiddag en de zoete geur van rijpe bananen aan de boom vult de lucht. Ze zon begint in kracht af te nemen en het leven op straat komt langzaam weer op gang. De overbuurvrouw stapt uit de koelte van het houten huis. Even knijpt ze haar ogen dicht tegen de felheid van de zon, waarbij de rimpels rondom haar ogen zichtbaar worden. Aan haar arm heeft ze een oudere vrouw met witte krullen en een gekromde rug. Samen schuifelen ze naar een groene plastic stoel aan de schaduwzijde van het huis, waarop de oudere vrouw plaatsneemt. De jongere vrouw loopt op blote voeten naar het erf van de burens. Daar, op een houten vlondertje, zit een tweede vrouw in kleermakerszit. Ze draagt een ruimvallend T-shirt en een zwarte katoenen rok die tot op haar knieën valt. Haar zwarte kroeskrullen zijn tot een knot strak naar achteren getrokken. Haar gezicht verraaft haar jonge leeftijd. Op haar schoot ligt een baby te slapen die stevig de wijsvinger van de vrouw in haar kleine vuistje geklemd houdt. Na een kort gesprekje geeft de tweede vrouw de baby aan de eerste, waarna ze opstaat en achter het huis verdwijnt. Wanneer ze terug komt heeft ze twee plastic emmers in beide handen geklemd. Ze loopt het erf af, in de richting van de weg. Ze wacht even op twee passerende scooters en steekt dan over. Stof waait op en de vrouw brengt haar hand naar haar mond om even te kuchen, maar dit is niet te horen door het knetterende geluid dat uit de uitlaten van de scooters knalt. Ze vervolgt haar tocht en stapt ons erf op. "Selamat sore!" groet ze me met een brede glimlach. Ik groet terug waarbij ik mijn hoofd ten teken van beleefdheid even buig. Ze loopt verder naar de waterput op onze erf en vult haar emmers met water. Ze roept me iets toe maar ik versta het

niet door het blaffen van een passerende zwerfhond. Trees¹ komt naar buiten en gaat naast mij op het bankje voor het huis zitten. “Haar dochter is vannacht lastiggevallen” zegt ze terwijl ze naar de vrouw bij de waterput knikt. “Een dronkaard kwam binnen haar kamer, maar zij, gelukkig, kon nog weg” vertelt ze in haar eenvoudige Nederlands. Op mijn vraag of de politie is gebeld schudt ze resoluut haar hoofd. “Nee, het meisje kon vluchten toch? Niet nodig!” Terwijl we de zaak bespreken komt het betreffende meisje het erf op lopen. Om haar schouder hangt een visnet en in haar hand heeft ze een touw waaraan drie vissen bungelen. Ze wandelt naar haar moeder bij de waterput en tilt één van de emmers op terwijl haar moeder de andere pakt. Wanneer ze samen het erf weer verlaten, begint de baby aan de overkant van de weg te huilen. De moeder versnelt haar pas en na een vlug ‘dankjewel’ richting Trees haast ze zich, met haar dochter in haar kielzog, terug naar haar huis.

De Papoea-*adat*² schrijft behulpzaamheid en vriendelijkheid voor. Kinderen, ouders, burens, familieleden: iedereen helpt elkaar. Bovenstaand vignet geeft enkele voorbeelden van dergelijke hulp: van moeder naar oma, van buurvrouw naar buurvrouw en van dochter naar moeder. Maar van gastvrijheid wordt ook gebruik gemaakt. Hele gezinnen kunnen leven op het salaris of het pensioen van een enkel werkend familielid en belangrijke spullen moeten achter slot en grendel om te voorkomen dat je eigen familieleden ermee vandoor gaan. Behulpzaamheid, maar ook misbruik. Vriendelijkheid, maar niet altijd vertrouwen. Een onderzoek naar ervaringen met stratificatie en *empowerment* in deze cultuur is daarom erg complex. Hoewel stratificatie kan worden ervaren wanneer er misbruik wordt gemaakt van je behulpzaamheid, hoeft dit niet altijd te leiden tot *empowerment* wanneer je

¹ Trees is mijn sleutelinformant, mijn tolk en tevens mijn gastvrouw geweest gedurende het onderzoek.

² Letterlijk vertaald betekent *adat* ‘gewoontes’. Dit is dus iets anders dan cultuur, waar de Papoea’s de term *budaya* voor gebruiken. *Budaya* omvat alles wat tot de Papoea-cultuur behoort (kunst, religie, normen en waarden, kennis, rechten, gebruiken, etc.) en *adat* is hier een deelaspect van. Dit laatste woord gaat over sociale leefregels van een cultuur en al het gedrag dat als beschaafd of gewoon wordt gezien. Omdat de Papoea’s zelf tijdens gesprekken en interviews met name het woord *adat* gebruikten, wordt er in deze thesis ook met dit woord gewerkt.

vriendelijkheid als je plicht ziet. Hoe ik tot deze conclusie ben gekomen, zal in onderstaande hoofdstukken duidelijk worden gemaakt. Verschillende voorbeelden uit het bovenstaande vignet zullen hierbij aangehaald worden.

Dit eerste hoofdstuk geeft een overzicht van de ervaringen met stratificatie van Papoea-meisjes, waarbij zal worden aangetoond dat niet zozeer genderstratificatie maar juist etnische stratificatie een grote rol speelt in hun levens. Het tweede hoofdstuk gaat dieper in de persoonlijke toekomstdoelen van de Papoea-meisjes, die verrassend genoeg vaak niet zozeer op zichzelf gericht zijn maar op het bieden van hulp aan anderen. Ik zal beargumenteren waarom het nastreven van een dergelijk doel ook als een vorm van *empowerment* gezien kan worden. Het derde hoofdstuk, ten slotte, laat zien dat onderwijs van onschatbare waarde is bij het nastreven van toekomstdoelen.

VROUWENPOSITIES IN PAPOEA

In de afgelopen vijftig jaar heeft de positie van Papoea-vrouwen andere vormen aangenomen. Volgens mijn sleutelinformant Trees, de pastoors en enkele docenten opereerde de Nederlandse Rooms-Katholieke missie tijdens het koloniale tijdperk vanuit het idee dat mannen en vrouwen gelijk waren. Pastoors beschermden vrouwen tegen huiselijk geweld, boden hen een opleiding in de stad en bemiddelden bij familieruzies. Hoewel de Indonesische regering vrouwenposities tegenwoordig ook hoog in het vaandel draagt, lukt het hen minder goed om te interveniëren in de *adat*. In hun ogen komt dit doordat ze de cultuur van de Papoea's minder goed kennen dan de Nederlanders. Deze laatste groep zou de *adat* met respect hebben benaderd door deze goed te bestuderen, waardoor ze vertrouwen wonden bij de lokale bevolking. Trees is één van de Papoea's die voordeel heeft gehad bij de komst van de missie, aangezien ze door hulp van de pastoor uit haar *kampong*³ naar het meisjesinternaat in Merauke kon gaan om onderwijs te volgen. Tijdens één van de gesprekken met haar, geeft ze een kort overzicht van de werkwijze van de missie, zoals zij deze aangeleerd heeft gekregen op het internaat. Hoewel de missie zich in 1905 al op het eiland vestigde, bleef zij tot en met 1920 vooral op de achtergrond bezig met het aanleren van de *adat*. Vanaf dat moment richtte zij zich met name op onderwijs en

³ Lokale term voor een dorp in Indonesië. De mensen uit de *kampong* worden vaak bestempeld als minder ontwikkeld dan de mensen in de stad vanwege het gebrek aan onder andere onderwijs en gezondheidszorg.

gezondheidszorg waarmee de pastoors de lokale bevolking hun goede intenties wilden laten zien. Nederlandse pastoors en onderwijzers leefden en werkten minimaal dertig jaar op dezelfde plek onder de mensen, waardoor ze een relatie met de bevolking opbouwden. Ze droegen niet alleen kennis over, maar zouden een centraal persoon te midden van het dorp vormen. Tevens zou men ervoor zorgen dat de lesstof aansloot bij de leefwereld van de Papoea's.

Tegenwoordig is de praktijk anders dan in het koloniale verleden. Bij het emancipatiebureau van Merauke wordt mij verteld dat de aanpak van de Indonesische regering veelal bestaat uit het financieel ondersteunen van de emancipatiebeweging en onderwijs voor Papoea-meisjes. De Indonesiërs zouden vooral op afstand besturen, waardoor onderwijs een stuk algemener is geworden. Nu de missie niet langer meer een directe bescherming vormt voor vrouwen, zijn ontwikkelingsorganisaties, overheidsmedewerkers, docenten en het emancipatiebureau in Merauke vaak negatief over de huidige positie van vrouwen. Echter, de huidige generatie Papoea-meisjes, de doelgroep van dit onderzoek, heeft geen ervaringen met de overgang van Nederlands naar Indonesisch bewind. Welke ervaringen zij zelf hebben met hun eigen positie binnen de maatschappij, ongeacht het verleden, zal hieronder uit de doeken worden gedaan.

EXTENDED FAMILY DEFINIËREN

Voordat we verder gaan met het thema genderstratificatie zullen we nog eenmaal kijken naar de term *extended family*. Deze keer gebaseerd op specifieke data uit het veld, om duidelijk te maken hoe het begrip in de context van Papoea tot uiting komt. Niet alle informanten groeien namelijk op bij hun biologische familieleden. Dit kan verschillende redenen hebben. Sommige meisjes komen vanuit het binnenland naar Merauke om onderwijs te kunnen volgen en krijgen hier onderdak van familie of in een internaat. Anderen wonen als hulp bij (oudere) familieleden of hebben ouders die hen financieel niet kunnen onderhouden waardoor ze elders moeten wonen. Familie speelt een grote rol in deze samenleving. Onderling is er veel contact, mede omdat men vaak afhankelijk is van elkaar om het te kunnen redden in de maatschappij. Zo kunnen gehele families leven van het salaris van een enkele kostwinner, of draagt men zorg voor elkaar bij ziekte en moeite. Om dit te illustreren een voorbeeld uit het huishouden waar ik als onderzoeker gedurende twee maanden onderdeel van mocht uitmaken:

“Er wonen in dit huis drie meisjes die zorg krijgen van Trees. Eén van de meisjes heet Alea. Ze is half wees en haar vader is opnieuw getrouwd met een andere vrouw. De moeder van Alea was een nicht van Trees, een dochter van haar zus. Omdat het voor Alea’s vader moeilijk was om haar financieel te kunnen ondersteunen, is zij bij Trees in huis gaan wonen. Nu kan ze ook naar school. Volgens Trees is dit een normale actie wanneer je familie van elkaar bent.”

ERVARINGEN MET GENDERSTRATIFICATIE

Eerder is genderstratificatie beschreven als een ongelijke verdeling van macht en middelen tussen man en vrouw (Nagel 2003: 51-52). Hoewel dit als een probleem kan worden ervaren, hoeft dit niet altijd zo te zijn. De mate waarin er door Papoea-meisjes genderstratificatie wordt ervaren is afhankelijk van de locatie waar ze zich bevinden, de personen waarmee zij zich vergelijken en de behandeling die ze krijgen. Alle meisjes uit het onderzoek geven aan dat ze het idee hebben door docenten op school gelijk behandeld te worden, ten opzichte van jongens. Als ik echter met hen spreek over de *extended family* komt er vaak een ander antwoord. Drie vormen van genderstratificatie die regelmatig naar voren zijn gekomen tijdens interviews en gesprekken zullen hier behandeld worden: de patrilineaire *adat*, de grote bijdrage van vrouwen in het huishouden en geweld binnen het gezin.

Een Papoea-meisje vertelt mij tijdens een diepgaand gesprek het volgende over de Papoea-*adat*:

“Onze adat is patrilineair. Jongens zijn de naamdragers van de familie. Zij hebben rechten. Ze zullen het land bezitten dat nu van hun ouders is. Meisjes hebben een tweede positie. Mijn oudste neef wordt door de familie bijvoorbeeld meer gestimuleerd⁴ dan ik omdat hij straks mijn oom zal gaan

⁴ Omdat ik gedurende mijn veldwerk heb gewerkt met een tolk die het Nederlands slechts in eenvoudige mate beheerste, heb ik soms de vrijheid moeten nemen om citaten in duidelijk en goed Nederlands te vertalen. Het woord ‘gestimuleerd’ is een vervanging van het woord ‘gemotiveerd’ om de zin kloppend te maken.

opvolgen. Alle bezittingen zullen naar hem gaan wanneer mijn oom overlijdt.”

Hoewel een patrilineaire *adat* niet automatisch voor een slechte positie van vrouwen hoeft te zorgen, zien we dit in Papoea wel gebeuren. Veel Papoea-mannen maken regelmatig misbruik van hun macht. Bijvoorbeeld door geld en bezittingen achter te houden, geweld te gebruiken tegen hun vrouw of kinderen of een kleinere bijdrage te leveren aan het huishouden. Elk van deze voorbeelden zal later in de tekst terugkomen.

De meeste Papoea-meisjes geven aan geen minderwaardigheidsgevoelens te hebben ten opzichte van hun mannelijke familieleden, maar vertellen wel dat ze een grotere bijdrage leveren aan het huishouden. Onder deze taken vallen wassen, koken, schoonmaken, boodschappen doen en zorg dragen voor familieleden. Naast de vaste taken die ze in huis uitvoeren, staan ze gedurende hun vrije tijd meestal paraat om hulp te verlenen wanneer de familie er om vraagt. Voorbeelden hiervan zijn het passen op jongere broertjes of zusjes, zorgen voor oudere of zieke familieleden of helpen bij het verkopen van producten op de markt. Het vignet uit de inleiding geeft hier ook een voorbeeld van wanneer de dochter haar moeder helpt met het tillen van emmers water, ook al vraagt de moeder hier niet specifiek om hulp.

Het feit dat meisjes meer werk verzetten in het huishouden, betekent niet automatisch dat ze ook een mindere positie hebben. In een gesprek met enkele moeders wordt mij namelijk uitgelegd dat Papoea-ouders niet altijd bewust onderscheid maken tussen zonen en dochters. Beide partijen krijgen volgens hen evenveel huishoudelijk werk toegeschreven. Op de vraag hoe er dan toch onderscheid kan bestaan tussen jongens en meisjes, antwoorden veel Papoea-meisjes dat zij trouwer zijn in de uitvoer van hun taken. Hun broers zijn niet veel thuis en worden snel afgeleid door invloeden van buitenaf. Zo verdienen ze liever een zakcentje door kleine klusjes voor non-Papoea's te doen, zijn ze regelmatig dronken en als gevolg daarvan agressief, en trekken leeftijdsgenoten elkaar mee in dit soort gedrag. Redenen hiervoor worden door de meisjes, maar ook door hun familieleden, in karakterverschillen gezocht. Meisjes zouden meer doorzettingsvermogen hebben en gehoorzamer zijn aan hun ouders. Dit in tegenstelling tot de, in hun ogen, koppige en ongehoorzame broers. Docenten geven aan dat dit ook de reden is waarom meisjes het over het algemeen beter doen op school dan jongens. Veel Papoea-meisjes geven

aan zelf ook te zien dat ze gemotiveerder zijn dan hun mannelijke leeftijdsgenoten als het gaat om school. Een andere verklaring voor het feit dat Papoea-jongens sneller afgeleid worden is hun grote frustratie ten opzichte van non-Papoea's. Dit zal in de volgende paragraaf uitgebreider aan bod komen.

Het uitvoeren van het hierboven beschreven gedragspatroon door Papoea-meisjes kan in Nagels (2003:51-52) woorden *performance* genoemd worden. De informanten hebben verschillende redenen voor hun *performances*. De meesten zien het als hun plicht om ouders te helpen. Op de vraag wat ze ervan vinden dat ze een grotere bijdrage leveren dan de mannen in het huishouden wordt geantwoord dat dit niet erg is zolang ze voldoende tijd overhouden voor ontspanning, huiswerk en maatschappelijke activiteiten. Anderen geven aan dat ze hulp bieden in ruil voor de zorg die zij op hun beurt van hun ouders ontvangen. Een enkeling spreekt uit dat ze thuis meehelpt uit angst voor straf van haar moeder.

Zoals eerder verteld is er een specifieke groep informanten in het onderzoek die opgroeit in een meisjesinternaat. Deze meisjes komen van hun *kampong* naar de stad om onderwijs te volgen, maar hebben geen familie waarbij ze kunnen wonen. Binnen de internaten wordt van een ieder verwacht dat zij meehelpt in. Eén van de Papoea-meisjes legt uit dat deze hulp niet stopt bij de grenzen van de *extended family*:

“Ik woon in het internaat dus ben verplicht om te helpen. Als je bij andere mensen woont help je eigenlijk altijd wel. Je draagt verantwoordelijkheid voor de mensen bij wie je woont. Mijn zus deelt bijvoorbeeld haar salaris met zowel de mensen bij wie ze woont als met onze extended family buiten de stad.”

In veel gevallen dragen de Papoea-meisjes dus verantwoordelijkheid voor zowel de mensen bij wie ze wonen als voor de rest van de *extended family*.

De derde en laatste vorm van genderstratificatie die hier genoemd zal worden is geweld binnen het huisgezin. Een bezoek aan het emancipatiebureau van Merauke wijst uit dat geweld tegen vrouwen bij elke leeftijdscategorie voorkomt, maar dat het voornamelijk binnen het huisgezin begint wanneer men trouwt. Eén van de moeders vertelt dat dit vooral iets is van de laatste jaren. Waar haar ouders nauwelijks geweld kenden, is dit in jonge gezinnen heel anders volgens haar. Naast lichamelijk geweld

houden mannen ook geld en goederen achter voor hun gezin, of zouden ze zomaar weg gaan en hun vrouw en kinderen aan het lot overlaten. Wanneer ik vragen stel over geweld verschuift het gesprek vrijwel altijd naar alcoholgebruik. Beide zaken zijn sterk met elkaar verweven. Alcohol is een recent fenomeen dat volgens mijn sleutelinformant pas enkele jaren geleden zijn intrede heeft gedaan. Het product heeft samen met de non-Papoea's het eiland bereikt en wordt door hen op illegale wijze aan Papoea-jongeren verkocht. Dit wordt dan ook door veel informanten aangewezen als de oorzaak van het toegenomen geweld binnen gezinnen. Dronken zonen en vaders schoppen regelmatig herrie in de wijk en binnenshuis, waar de politie inmiddels niet meer tegen in opstand komt. Het vignet uit de inleiding is hier een goed voorbeeld van. Ondanks dat een meisje wordt lastig gevallen door een dronken man, wordt de politie niet ingeschakeld aangezien het meisje uiteindelijk kon ontsnappen. Dergelijke verhalen worden tijdens mijn veldwerk regelmatig verteld. Maar ook wanneer ik zelf door de buurt wandel zie ik dronken mannen rondlopen op elk willekeurig tijdstip.

Bovenstaand verhaal toont aan dat genderstratificatie een proces is dat zich vooral binnen de *extended family* manifesteert. Hoewel Okin (1999:12-13, 20-23) stelt dat de machtige positie van mannen in het huisgezin vaak leidt tot macht buiten de *extended family*, lijkt hier in Papoea geen sprake van te zijn. Zo is zichtbaar dat Papoea-meisjes het over het algemeen beter doen op school dan jongens, is de arbeidsmarkt veelal gunstig voor vrouwen en zijn ze ook op hoge en politieke posities te vinden. Dit is zichtbaar in het leven van alle dag en wordt bevestigd in gesprekken met zowel externen als met Papoea-meisjes. Vrijwel alle meisjes geven namelijk aan geen concurrentie van jongens te ervaren in de maatschappij, ondanks de rol die ze binnen de *extended family* vaak in nemen.

ERVARINGEN MET ETNISCHE STRATIFICATIE

Hoewel genderstratificatie dus voornamelijk iets is wat zich binnen de *extended family* afspeelt, ervaren Papoea-meisjes buiten de *extended family* vaak een andere vorm van stratificatie. Etnische stratificatie is iets waar niet alleen zij, maar ook hun mannelijke leeftijdsgenoten, ouders en andere familieleden mee te kampen hebben. Eerder is het ongemotiveerde gedrag van jongens verklaard door hun gebrek aan doorzettingsvermogen en gehoorzaamheid. Maar door externen (docenten en pastoors) wordt vaak nog een andere reden voor hun gedrag aangedragen, namelijk

hun grote frustratie ten opzichte van non-Papoea's, de Indonesische immigranten van andere eilanden. De non-Papoea's spelen een grote rol in de maatschappij. Zo bouwen ze de economie op, zijn ze te vinden op hoge functies en kennen ze een hogere levensstandaard.

Ook Papoea-meisjes zien dat non-Papoea's het goed doen in de maatschappij. Op de vraag of ze concurrentie ervaren van non-Papoea's wordt meestal stelling 'nee' geantwoord. Ze zouden net zoveel kansen krijgen als leeftijdsgenoten van andere afkomsten. Daarnaast geven sommige informanten ook aan dat de komst van buitenlanders positieve kanten heeft. Ze brengen kennis en nieuwe producten mee, en men kan leren van elkaars cultuur. Wanneer ik echter het woord 'concurrentie' vervang door de term 'gelijkheid', zijn de antwoorden van Papoea-meisjes minder positief. Ze ervaren weinig concurrentie van non-Papoea's omdat ze gelijke kansen krijgen, maar zien wel dat ze nog niet op gelijke economische en sociale voet staan. De meeste meisjes geven aan hierdoor juist gestimuleerd te worden om verder te komen in het leven. De komst van non-Papoea's heeft hen ambitieuzer gemaakt. Ze willen niet concurreren, maar wel een gelijke economische en sociale positie verkrijgen.

Deze twee zaken, economische verschillen en de sociale kloof tussen Papoea's en non-Papoea's, zullen in de volgende paragrafen verder worden uitgewerkt. Hoewel etnische stratificatie zichtbaar is in het gehele publieke domein, wordt in dit onderzoek gefocust op een enkel deelaspect hiervan, namelijk onderwijs.

ECONOMISCHE VERSCHILLEN

Dat Papoea-meisjes bij het streven naar gelijkheid wel eens tegengewerkt worden, wordt duidelijk tijdens een groeps gesprek met meisjes die deelnemen aan de opleiding tot onderwijzeres. Tijdens dit gesprek, waar alleen Papoea-leerlingen bij aanwezig zijn, geven zij aan niet dezelfde kansen te krijgen als non-Papoea's. Deze school heeft een groot aantal leerlingen van buitenlandse afkomst en de meisjes vinden dat hier regelmatig onderscheid wordt gemaakt tussen hen en non-Papoea's. Deze laatste groep zou meer kansen en aandacht krijgen, doordat een groot aantal van de docenten ook buitenlands is. Hun Papoea-onderwijzer voegt hieraan toe dat er bij buitenlandse onderwijzers veel onbegrip bestaat over de Papoea-cultuur. Het zou voor hen daarom moeilijk zijn om met Papoea-leerlingen om te gaan en hen te motiveren. Het gevolg is vaak dat ze meer naar buitenlandse leerlingen toetrekken.

“Buitenlanders hebben meer faciliteiten. We voelen ons wel een minderheid ten opzichte van hen, maar willen goed doorzetten zodat we ook zo goed worden. Het is alleen lastig omdat we minder faciliteiten hebben. Bijvoorbeeld, ik kan alleen op school op de computer oefenen en thuis niet. Buitenlanders kunnen dit vaak wel. Zij zijn economisch sterk en wij niet. Onze ouders hebben weinig geld.”

Ook zouden docenten er volgens de meisjes geen rekening mee houden dat Papoea-leerlingen minder faciliteiten tot hun beschikking hebben en dus ook meer moeite met schoolwerk kunnen hebben. Naast het voorbeeld uit bovenstaand citaat wordt ook regelmatig het ontbreken van geld voor vervoermiddelen en schoolboeken, en het ontbreken van een goede studieruimte genoemd.

SOCIALE KLOOF

Bovengenoemde economische verschillen werken soms door in een sociale kloof tussen Papoea's en non-Papoea's. Dit begint al met uiterlijke verschillen. Het steile haar en de licht getinte huid van de buitenlanders vormt een scherp contrast met de korte kroeskrullen en de donkere huid van de Papoea's. Een docent vertelde me dat deze uiterlijke verschillen alleen al een hoop vooroordelen op kunnen roepen. Donkere personen worden sterk in verband gebracht met luiheid. Ook klasse speelt volgens hem een rol. Wanneer je uit de stad komt, zoals veel non-Papoea's, sta je hoger in aanzien dan wanneer je een 'minder ontwikkelde dorpling' bent, zoals veel Papoea's. Niet alle informanten erkennen deze sociale kloof, de meesten geven aan goed en positief contact te hebben met leerlingen van andere afkomsten. Ondanks deze opmerkingen, observeer ik toch regelmatig het tegenovergestelde tijdens de lessen. In de klassen is duidelijk onderscheid zichtbaar tussen de actieve en luidruchtige houding van de non-Papoea's en de stille, teruggetrokken houding van de Papoea's. Docenten vertellen ook dat wanneer er een opdracht gegeven wordt, Papoea-meisjes zich in eerste instantie isoleren. Ze trekken niet snel aan de bel, zelfs niet wanneer ze het niet begrijpen. Sociaal wenselijkheid kan een reden zijn waarom de meisjes in gesprekken met mij als onderzoeker aangeven geen sociale kloof te zien of te ervaren.

Papoea-meisjes die geen economische of sociale verschillen zien op school en weinig confrontaties meemaken met buitenlanders, zien buiten het schooldomein vaak wel problemen. Zo verkopen hun families soms grond aan non-Papoea's waardoor zij steeds verder naar de rand van de stad verschuiven. Hierdoor wordt het centrum van de stad steeds meer het domein van buitenlanders, die er hun goederen kunnen verkopen. Ook is de concurrentie op de markt groot, aangezien buitenlanders nieuwe geïmporteerde producten kunnen verkopen die zeer in trek zijn. Het ontbreekt de Papoea's vaak aan kapitaal en kennis om een dergelijke marktkraam op te bouwen. Tot slot zijn de non-Papoea's ook degenen die alcohol en drugs op het eiland hebben geïntroduceerd. Dit alles levert bij veel Papoea's een blijvend gevoel van onvrede ten opzichte van buitenlanders op.

PERSOONLIJKE DOELEN

Hoewel door bijna alle Papoea-meisjes wordt aangegeven dat stratificatie op zowel gender- als etnisch vlak zichtbaar is, lijken ze zich hier niet aan te storen. Ze stellen hun bijdrage in het huishouden nauwelijks ter discussie en laten zich weinig ontmoedigen wanneer ze hun levensomstandigheden met die van non-Papoea's vergelijken. Ik heb ook uitzonderingen op de regel gezien. Zij die zich wel in bepaalde mate ergeren aan hun positie ten opzichte van buitenlanders ervaren geen sociale kloof maar zien vooral problemen op economisch vlak. Echter, hier worden ze juist ambitieuzer van in hun streven naar gelijkheid op dit gebied. Om te bepalen in hoeverre er nu wel of geen sprake is van *empowerment* naar aanleiding van de ervaren genderstratificatie en etnische stratificatie, wordt hieronder het *Gender Empowerment Measure* (GEM) behandeld.

GENDER EMPOWERMENT MEASURE

Het *Gender Empowerment Measure* (GEM) is genoemd in het theoretisch kader en afkomstig van het United Nations Development Programma. Het kent drie meetinstrumenten, (1) keuzevrijheid op het gebied van tijdsbesteding, (2) deelname aan het publieke domein en (3) keuzevrijheid op het gebied van toekomstdoelen. De eerste twee instrumenten zullen hieronder behandeld worden, de derde komt in de volgende paragraaf aan de orde.

Schoolgang neemt een groot deel van de tijd van de informanten in beslag. Op de vraag hoe zij hun vrije tijd invullen, antwoorden vrijwel alle meisjes dat ze in het huishouden meehelpten. De meeste meisjes worden geacht zich na schooltijd thuis te melden. Maar er wordt niet alleen binnenshuis geholpen, er zijn ook meisjes die hun familie assisteren bij de verkoop van zelfverbouwde producten op de markt. Of die, zoals te lezen was in het vignet, vissen ten behoeve van hun familie. Zoals eerder vermeld, is deze hulp niet beperkt tot het gezin waarin men opgroeit. De gehele *extended family* mag een beroep doen op het Papoea-meisje. Ook wanneer de huishoudelijke taken zijn afgerond, blijven vrijwel alle Papoea-meisjes in en rondom het huis. Participerende observatie in diverse wijken in Merauke wijst uit dat vrouwen en meisjes zich hele dagen op het eigen erf bevinden of andere vrouwen in de buurt bezoeken. Ze hechten naar eigen zeggen waarde aan vriendschappen die ze

met buurtvrouwen sluiten vanwege de gezelligheid, maar ook omdat ze elkaar tot hulp kunnen zijn. Dag na dag bevinden ze zich op elkaars erf om te praten of om op elkaars kinderen te letten. Papoea-meisjes zijn dus niet alleen veel thuis om te helpen in het huishouden, ook omdat ze contact met hun familie op prijs stellen.

De tijdsbesteding die hier wordt beschreven kan enerzijds als een plicht gezien worden omdat er vaak van de meisjes wordt verwacht dat ze in het huishouden meehelpen. Onderstaande reactie, afkomstig van één van de vijf informanten die deelnamen aan een groepsinterview op het katholieke SMA, toont dit ook aan:

“Na schooltijd help ik mijn ouders met koken en water halen. Maar ik rust ’s middags ook en ’s avonds maak ik vaak huiswerk. Mijn moeder steunt mij door bijvoorbeeld mijn schoolgeld te betalen, dus ik moet haar thuis ook helpen. Dat is mijn plicht.”

Anderzijds is het, volgens veel Papoea-meisjes zelf, ook hun eigen keuze om de plicht van hun ouders te gehoorzamen. Ze zijn veel thuis omdat ze het belangrijk vinden om familie te helpen en omdat ze contact met familie belangrijk vinden. In hetzelfde groepsgesprek wordt hierover het volgende gezegd door een informant:

“Ik vind het belangrijk om tijd vrij te maken om mensen te helpen, ook thuis. Daarnaast heb ik wel voldoende vrije tijd om mijn eigen dingen te doen.”

Sommige meisjes geven dus aan keuzevrijheid te ervaren op het gebied van tijdsbesteding. Hoewel hun programma voornamelijk gevuld is met zorg voor *extended family*, is het nog altijd de eigen keuze om deze taken ook daadwerkelijk te vervullen. Andere meisjes erkennen dit idee niet omdat ze zich verplicht voelen hun tijd aan het huishouden te besteden. Echter, in dit laatste geval lijkt *empowerment* geen noemenswaardige rol te spelen omdat ze zich niet willen onttrekken aan deze plicht. De belangrijkste reden hiervoor komt in het laatste citaat naar voren: de meisjes worden niet tegengehouden om, ondanks de plichten die ze binnenshuis te vervullen hebben, hun eigen doelen te verwezenlijken. Naast hun plichten zouden de

meisjes voldoende tijd over houden voor ontspanning en schoolwerk. Of, zoals Narayan en Petesch (2007:12) het formuleerden: ze kunnen op andere manieren hun eigen wensen vervullen. Hoe deze wensen en doelen eruit zien, komt in de volgende paragraaf aan bod.

Naast sociaal contact is er nog een andere reden waarom Papoea-meisjes veel thuis zijn: buitenshuis hebben ze regelmatig te kampen met onveiligheid. Dit brengt ons naar het tweede meetinstrument van GEM, deelname aan het publieke domein. Vrijwel alle Papoea-meisjes uit het onderzoek geven aan alleen de eigen buurt te verlaten wanneer ze hier een specifieke reden voor hebben. Denk daarbij aan het doen van boodschappen, het opzoeken van familie of het bezoeken van een feest. Regelmatig worden ze daarbij geëscorteerd door mannelijke familieleden. Op de vraag of het voor Papoea-meisjes veilig is om zich buiten op straat te begeven, geeft een Papoea-studente een duidelijk antwoord:

“Het is veilig voor Papoea-meisjes zolang ze zich in hun eigen omgeving bevinden. Iedereen kent elkaar in deze wijk en we beschermen elkaar. Maar als meisjes de stad in gaan.. dat is anders. Daar is het minder veilig. Wat ik daarmee bedoel? Alcoholisme bijvoorbeeld. Mannen drinken veel en met feesten zijn meisjes vaak ook in de stad. Mannen nemen hen mee en voeren hen dronken. Er is veel seksueel misbruik hier.”

Hoewel in de eigen wijk ook veel alcoholisme en geweld voorkomt, bedreigt dit de directe veiligheid van de Papoea-meisjes meestal niet. Hier zouden ze niet lastig worden gevallen omdat men elkaar kent. Daarnaast zijn er altijd voldoende personen op straat om hen te beschermen. Echter, buiten de wijk is alcohol en geweld wel een probleem. Sommige Papoea-meisjes zien dit als een beperking van hun deelname aan het publieke domein. In een groep gesprek met enkele meisjes wordt dit door een informant naar voren gebracht:

“Het is hier niet veilig. De jongens hebben een verstrooide geest. Ze zijn vaak dronken en gewelddadig. Meisjes kunnen zich dus niet vrij bewegen buiten en dat is vervelend.”

Echter, het houdt hen niet tegen om buitenshuis actief te zijn door een baan te zoeken of naar school te gaan. Overdag is het veilig genoeg om van en naar werk of school te reizen. *Empowerment* lijkt dus ook geen grote rol te spelen als het gaat om deelname aan het publieke domein. Wederom vanwege het feit dat ze, ondanks onveiligheid op straat, niet tegengehouden worden om hun persoonlijke wensen te vervullen en doelen na te streven. Ze ervaren de vrijheid om naar school te gaan en actief te zijn op te zijn arbeidsmarkt. Welke persoonlijke doelen en wensen hier bedoeld worden, zal hieronder worden beschreven.

TOEKOMSTDOELEN

Empowerment wordt wel zichtbaar wanneer de meisjes over hun toekomstdoelen vertellen; het derde meetinstrument van het GEM. Voordat we hier dieper op in gaan, zal er eerst een beeld geschetst worden van de arbeidsmarkt in Merauke. Er zijn verschillende typen banen. Allereerst kun je als zelfstandig ondernemer aan de slag door bijvoorbeeld een stalletje op de markt te huren of een kiosk op te zetten. Daarnaast kun je als werknemer bij een particulier aan het werk, bijvoorbeeld als winkelmedewerker. Maar de meeste vrouwen zijn in dienst van de regering. Ze hebben bijvoorbeeld een kantoorbaan of werken als onderwijzeres of verpleegster in naam van de regering. Deze banen bieden de meeste zekerheid omdat je een contract voor langere tijd ontvangt. Tijdens mijn eerste dag in Papoea vertelt eerdergenoemde pastoor al dat de werkgelegenheid voor vrouwen beter is dan voor mannen, omdat zij verantwoordelijker en betrouwbaarder zouden zijn. Mannen zijn door eerdergenoemde invloeden van buitenaf sneller afgeleid van hun werk.

Alle Papoea-meisjes uit het onderzoek hebben de wens na school verder te studeren en te gaan werken. Dit in tegenstelling tot hun moeders die veelal in het huishouden werken of een klein salaris verdienen door goederen te verkopen. Naar eigen zeggen onttrekken ze zich bewust aan de traditionele rolverdeling van de werkende vader en de thuisblijvende moeder. Eén van de informanten schetst tijdens een interview haar ideaalbeeld van haar toekomst:

“Ik wil trouwen met een man die verantwoordelijk, eerlijk en trouw is. En hij moet mij ook vertrouwen. Ik wil samen met hem het huishouden regelen door een rooster te maken en de tijd te verdelen. Op die manier kunnen we allebei werken.”

Het doel is vaak dat zowel zij als hun man werken, waarbij er een eerlijke verdeling is van het huishoudelijk werk en de zorg voor kinderen.

Ondanks het ambitieuze karakter van de informanten uit het onderzoek, ziet de praktijk er bij de huidige generatie jonge gezinnen toch vaak nog anders uit. Hoewel steeds meer getrouwde meisjes na hun studie betaald werk gaan verrichten, blijven ze daarnaast nog wel als enige verantwoordelijk voor het huishouden en de familie. Mannen nemen hen (nog) geen werk uit handen. Dit vooruitzicht houdt geen enkel Papoea-meisje uit het onderzoek tegen om te streven naar een betaalde baan. Hoewel een eigen inkomen hen nog niet economisch zelfstandig maakt, hun salaris is vaak bezit van de gehele familie, maakt het hen in bepaalde mate wel minder afhankelijk van hun man. Veel vaders houden geld achter van hun gezin, voor het kopen van drank en voor andere eigen pleziertjes, wat sommige vrouwen motiveert om een eigen inkomen te genereren om de familie te kunnen onderhouden. Maar geld is niet voor iedereen een reden om een baan te zoeken en traditionele rolverdelingen te doorbreken.

“Werken is belangrijk want men moet zich nuttig maken in het verdere leven. Daarnaast kun je meekomen met veranderingen in de maatschappij. Je krijgt nieuwe inzichten en leert om kritisch te denken.”

Het citaat komt van een Papoea-studente die er zelf bewust voor heeft gekozen verder te studeren. Werken is volgens haar dus ook belangrijk voor de persoonlijke ontwikkeling en de ontwikkeling van de maatschappij. Met dit laatste, zo legt ze verder uit, doelt ze op de modernisatie van het eiland wat gevolg is van de komst van de buitenlanders. Het is volgens haar belangrijk om mee te gaan in deze ontwikkeling en een baan zou daarvoor een uitgelezen kans zijn.

De meeste Papoea-meisjes geven aan dat hun familie hen vrij laat om zelf keuzes te maken voor de toekomst. Hierbij denken we aan partnerkeuze, studiekeuze, baankeuze, keuze voor woonplek, etc. Eén Papoea-scholiere verklaart dit als volgt:

“Als iemand in het gezin geld verdient, beslist diegene voor het kind. Dit is bij economisch sterke gezinnen het geval. Bij arme gezinnen is dit anders en beslissen de kinderen vaak zelf. Ze zijn

zich ervan bewust dat de ouders zwak zijn en weinig in kunnen brengen.”

Daarom, zo stelt zij, leidt het hebben van een baan tot extra zelfstandigheid voor Papoea-meisjes. Maar de toekomstdoelen van de meisjes kennen vaak wel een collectief karakter. Zo willen ze later bijna allemaal terug naar de *kampong* waar zij, of hun families, vandaan komen. Ze voelen een zekere verantwoordelijkheid tegenover de mensen daar en willen hen helpen ontwikkelen. Ook geven sommige meisjes aan dat ze later een financiële bijdrage willen leveren aan hun ouders.

VAN STRATIFICATIE NAAR *EMPOWERMENT*?

Nu de vormen van stratificatie in Papoea in kaart zijn gebracht, en het GEM is behandeld, kan er worden bepaald in hoeverre Papoea-meisjes *empowerment* een belangrijk streven vinden. Het tonen van inzet door de meisjes om toekomstdoelen te bereiken, het derde meetinstrument van GEM, kan worden gezien als vorm van *empowerment*. Mede omdat de rolverdeling die Papoea-meisjes vaak bij deze toekomstdoelen in gedachten hebben, in sterke mate verschilt van de traditionele rolverdeling zoals hun ouders deze hanteren. De persoonlijke doelen van de meisjes hebben vooral betrekking op het leveren van een bijdrage aan de maatschappij, aan de *kampong* waar ze vandaan komen en aan hun familie. De voornaamste manier om dit te doen is in hun ogen het verkrijgen van een baan, een sterke positie in de maatschappij. Op die manier kunnen ze de maatschappij, hun familie en hun *kampong* van afkomst allereerst praktisch helpen door werkzaam te zijn als bijvoorbeeld onderwijzer of arts. Daarnaast kunnen ze geld verdienen en daarmee hun medemens economisch ondersteunen.

Het ervaren van genderstratificatie speelt nauwelijks een rol bij deze vorm van *empowerment*. Het is een proces dat zich voornamelijk afspeelt binnen de *extended family*, maar waar Papoea-meisjes zich niet door beperkt voelen omdat het hen niet tegenhoudt hun toekomstdoelen te bereiken. Buitenshuis, op het niveau van de maatschappij, hebben de meisjes namelijk wel veel kansen die ze vaak ook met beide handen aanpakken. Maar op dit niveau is ook sprake van stratificatie, namelijk op etnisch vlak. Waar genderstratificatie geen invloed lijkt uit te oefenen op *empowerment*, doet etnische stratificatie dit soms wel. Zij die etnische stratificatie

ervaren zijn extra gemotiveerd om hun eigen omgeving te helpen. Door op economisch- en ontwikkelingsvlak actief te zijn, helpen ze de Papoea's op gelijke voet te komen met de non-Papoea's. Voor het krijgen van een baan, en een goede positie in de maatschappij, is scholing volgens alle Papoea-meisjes uit het onderzoek noodzakelijk. Ook zij die niet naar school gaan, erkennen het belang ervan wel. Dit brengt ons naar het volgende en tevens laatste onderwerp: de rol van onderwijs.

DE ROL VAN ONDERWIJS

Om een goed beeld te krijgen van het onderwijsstelsel in Merauke, zijn gesprekken gevoerd met docenten, de directeur van de uitvoerende Dienst Onderwijs in Merauke en mijn sleutelinformant. Al snel wordt duidelijk dat er door de overgang van Nederlands naar Indonesisch bewind gaten in het onderwijsstelsel zijn gevallen. Twee generaties hebben hierdoor geen onderwijs kunnen volgen. Veel ouders en grootouders van de informantengroep van dit onderzoek vallen binnen deze generaties. Wanneer ik hierover spreek met de Papoea-meisjes, geven sommigen aan dat ze dankbaar zijn voor de kansen die zij krijgen en die hun ouders nooit gehad hebben. Tijdens een groepsgesprek met een groot aantal *kampong*-leerlingen merkt een meisje op dat dit thuis ook wel eens problemen oplevert:

“Ik ben niet altijd blij met mijn familie, soms is er ruzie. Bijvoorbeeld wanneer ik niet gehoorzaam. Op school worden we beïnvloed en krijgen we een open geest. Daarom tolereren we thuis minder autoriteit. Ook hebben de kinderen hier vaak meer onderwijs ontvangen dan hun ouders en kunnen onze ouders ons daarom niet altijd goed begeleiden. En we zitten ook nog eens in de puberteit, dat alles bij elkaar is lastig. Wat neem je aan van je ouders en wat niet?”

Alle *extended family*-leden en Papoea-meisjes uit dit onderzoek geven aan dat ze onderwijs belangrijk vinden, zonder uitzondering. Veelal geven ze als reden dat onderwijs de enige manier is om je te ontwikkelen in de maatschappij. Voor enkelen is het ook een manier om op gelijke voet met buitenlanders te komen. In gesprek met een Papoea-studente op de universiteit wordt mij duidelijk gemaakt dat onderwijs een bepaalde mate van zelfvertrouwen kan geven. Dit zou ervoor zorgen dat meisjes ambitieuze toekomstplannen opstellen en ook het zelfvertrouwen krijgen dat ze deze doelen kunnen behalen. De praktijk bevestigt dit beeld regelmatig. Meisjes trouwen gemiddeld op 18-jarige leeftijd en tegenwoordig komt het steeds vaker voor dat ze gaan werken of blijven studeren, evenals hun man. Ze zijn hiernaast dan (nog) wel verantwoordelijk voor het huishouden en de kinderen.

Hoewel de Papoea's gratis onderwijs kunnen genieten, geven enkele ouders aan dat het financieel soms problemen oplevert om kinderen naar school te sturen. Zo zou er niet altijd geld zijn voor vervoer, schooluniformen en schoolboeken. Een enkele ouder geeft aan haar kinderen af en toe zonder ontbijt naar school te moeten sturen.

Onderwijs levert een grote bijdrage aan de persoonlijke doelen van de Papoea-meisjes in dit onderzoek. Zo kunnen zij, door naar school te gaan, later een baan verkrijgen en hun hulp bieden aan de *extended family*, de maatschappij en de *kampong* van herkomst. Daarnaast, zo zien we hierboven, worden meisjes op school gestimuleerd om verder te komen in de maatschappij. Onderwijs kan dus een *opportunity structure* worden genoemd, een sociale structuur die het individu kan gebruiken om haar persoonlijke doelen te behalen. Daarnaast hebben Papoea-meisjes door onderwijs toegang tot kennis en kunnen ze deelnemen aan het publieke leven (scholing en arbeidsmarkt).

ONDERWIJS ALS *OPPORTUNITY STRUCTURE*

Dat onderwijs een *opportunity structure*, een middel, is om hun doelen te behalen, beaamen alle informanten. Allereerst geven ze aan dat ze er zelf, of in samenwerking met hun ouders, voor hebben gekozen om naar school te gaan. Het is dus een keuze waar ze zelf volledig achterstaan. Dit is in overeenstemming met wat Mukhopadhyay (2008:467-468) stelt wanneer hij zegt dat in samenlevingen waar de *extended family* een grote rol speelt, deelname aan onderwijs vaak geen individuele keuze maar een collectieve overweging is. Daarnaast geven sommigen aan dat scholing hen helpt hun dromen waar te maken. De meeste Papoea-meisjes zeggen door onderwijs ontwikkeld te worden, een wijdere blik te krijgen en uiteindelijk een baan te kunnen vinden. Ook hierbij wordt weer duidelijk dat hun voornaamste motivatie is om iets wezenlijks te kunnen betekenen voor anderen. De dromen van de meisjes zijn namelijk vooral gericht op het kunnen zorgen voor hun naasten. Sommigen noemen dat ze hun ouders financieel willen ondersteunen door een baan, anderen dat ze later een gezin willen kunnen onderhouden en weer anderen dat ze een bijdrage willen kunnen leveren aan de maatschappij. Eén informant voegt hier nog een extra reden aan toe:

“Als wij ons goed ontwikkelen kunnen we het goede voorbeeld geven aan onze kinderen, en zullen zij zich ook ontwikkelen.”

Naast het kunnen vinden van werk, wordt regelmatig een tweede reden genoemd waarom Papoea-meisjes naar school gaan. Onderwijs verschaft hen kennis waar ze anders geen toegang toe zouden hebben.

“Onderwijs is heel belangrijk voor het verdere leven. Je moet veranderingen in de maatschappij bij kunnen houden. Je moet studeren om nieuwe inzichten te krijgen en kritisch te kunnen denken.”⁵

Het eiland is onderhevig aan grote veranderingen en verwestert in rap tempo. Veel Papoea-meisjes zien dit en geven aan onderdeel te willen zijn van deze nieuwe maatschappij. Onderwijs zou hen helpen om mee te kunnen komen met de veranderingen. Als praktisch voorbeeld hiervan geven sommigen aan dat ze op school leren hoe ze zelfstandig ondernemer kunnen worden. Ondanks dat de concurrentie van non-Papoea's op de arbeidsmarkt groot is en niet alle Papoea's hier het startkapitaal voor hebben, krijgen de Papoea-meisjes op die manier wel een kans om een inkomen te genereren. Hoewel niet alle informanten tevreden zijn over de kwaliteit van hun school, geven de meesten aan dat ze gemotiveerd worden om door te zetten. Waar onderwijs dus kansen biedt aan individuen, is de inzet van *agency* volgens Narayan en Petesch (2007:12-16) nog wel noodzakelijk om opgestelde doelen daadwerkelijk te behalen.

DE INZET VAN AGENCY

Grace Kambun is een voorbeeld van een Papoea-meisje dat zegt in geen enkel opzicht stratificatie te ervaren, maar toch bovengenoemde toekomstdoelen kent. Ze is studente aan de Universiteit van Merauke en vertelt tijdens een interview dat ze geen verschil in meisjes- en jongensposities ziet en zich tevens niet minder voelt dan non-Papoea's. Naarmate het gesprek vordert wordt duidelijk dat Grace uit een economisch sterk gezin komt. Haar ouders hebben ook gestudeerd en zijn beiden

⁵ Dit citaat lijkt sterk op het citaat dat op bladzijde 36 en is ook afkomstig van dezelfde informant. Het verschil is dat we in het eerste geval spreken over werken en in het tweede geval over onderwijs. Echter, de termen 'kritisch denken' en 'nieuwe inzichten' komen steeds terug. Dit komt doordat mijn tolk regelmatig in dezelfde beperkte Nederlandse termen vertaalde, een methodologische moeilijkheid die ook in de inleiding is beschreven.

werkzaam op hoge posities. Dit is volgens haar echter niet de reden waarom zij het zo ver schopt: steun van ouders is belangrijk maar jezelf motiveren geeft volgens haar de doorslag. Het hangt van je eigen inzet af welke positie je in de maatschappij in zult gaan nemen.

In het theoretisch kader hebben we deze inzet beschreven als *agency*, het inzetten van capaciteiten om de eigen positie te verbeteren. Wanneer er genderstratificatie dan wel etnische stratificatie wordt ervaren door Papoea-meisjes, en zij zich bewust hieraan willen onttrekken, zullen ze *agency* inzetten om hun positie te veranderen (Narayan en Petesch 2007:12-16). Maar het voorbeeld van Grace laat zien dat ook zij die geen stratificatie ervaren, *agency* in zullen zetten om hun persoonlijke doelen toch te behalen. Dit zien we ook wanneer we kijken naar redenen van schoolverlating. 30-40% van de leerlingen maakt de school niet af. Sommige Papoea-meisjes vertellen over zichzelf of over anderen dat ze zijn gestopt omdat ze geen motivatie meer hadden. Vaak trekken vrienden elkaar mee in dit gedrag. Waar onderwijs dan nog wel een *opportunity structure* is, mist *agency* om deze kans ook daadwerkelijk te benutten.

Maar het gebrek aan motivatie is niet de enige reden waarom veel Papoea's stoppen met school. De voornaamste reden blijft nog altijd het gebrek aan geld. Hoewel onderwijs gratis is voor Papoea's, blijft het moeilijk vervoer, uniform en schoolboeken te financieren. Sommige Papoea-meisjes noemen ook dat jonge zwangerschappen een probleem vormen in de maatschappij. Het straatbeeld bevestigt dit verhaal en laat zien dat meisjes op bijzonder jonge leeftijd zwanger raken en trouwen. Medewerkers van het emancipatiebureau in Merauke vertellen mij dat hun voornaamste taak dan ook gezinsplanning is. Samen met ouders stellen zij doelen op en zorgen ze ervoor dat vrouwen niet te jong en te snel achter elkaar kinderen krijgen. Ook geven ze voorlichting over anticonceptie. Dit heeft positieve gevolgen voor de financiën van het gezin, maar ook voor de gezondheid van de moeder.

Een andere reden voor schoolverlating is dat meisjes soms worden geacht voor zieke, jongere of oudere familieleden te zorgen. Het Papoea-meisje dat mij dit verhaal vertelt, heeft Junior High School afgemaakt waarna ze is gestopt met school.

“Ik kom uit een gezin van acht kinderen, waarvan ik de jongste ben. Er zijn vijf dochters en drie zonen. Mijn twee zussen moeten

voor mijn opa en oma in de kampong zorgen. En ik zorg voor mijn moeder want die is ziek. Daarom ben ik gestopt met school. Dat is mijn plicht. Overdag help ik mijn moeder en daarnaast doe ik de was en kook ik. In mijn vrije tijd zoek ik vrienden op of rust ik uit. Ik ga vrijwel nooit naar de stad want dat mag niet van mijn broer. Hij vindt het te onveilig.”

Een laatste groep schoolverlaters verdient bijzondere aandacht. Het gaat hierbij om Papoea-meisjes die vanuit de *kampong* naar de stad komen om onderwijs te volgen. Tijdens een groepsgesprek met een groot aantal *kampong*-leerlingen merk ik dat het een behoorlijk ingrijpende keuze is om ‘de eigen grond’ te verlaten. Sommigen, zo wordt mij vertelt, houden dit dan ook niet vol en gaan vanwege heimwee terug naar huis. Ze kunnen niet wennen aan het moderne leven in de stad en missen de ruimte, de natuur en hun familie. Maar het kan ook zijn dat, omdat de *kampong*-leerlingen niet langer onder controle van hun ouders staan, zij zelf de keuze maken om te stoppen met school vanwege gebrek aan motivatie.

Hoewel onderwijs een *opportunity structure* kan zijn, liggen er toch nog een groot aantal bedreigingen op de loer. In deze paragraaf zijn verschillende redenen aan bod gekomen waarom leerlingen die wel kansen aangeboden krijgen, deze niet aangrijpen en niet (langer) naar school gaan. Sommigen kunnen niet anders en kennen gebrek aan macht en middelen om school af te maken. Anderen ontbreekt het aan motivatie om ook daadwerkelijk gebruik te maken van onderwijs. Onderwijs is voor deze laatste groep nog wel een beschikbare *opportunity structure*, echter, het ontbreekt hen aan *agency*, inzet, om hier ook daadwerkelijk gebruik van te maken. Voor dit gebrek aan motivatie is geen eenduidige oorzaak aan te wijzen⁶.

ONDERWIJS EN *EMPOWERMENT*

Het theoretisch kader werd afgesloten met een herziening van de begrippen genderstratificatie en *empowerment*. In lijn met Raval (2009:504-505) werd de oproep gedaan om oog te hebben voor *empowerment* van vrouwen binnen de

⁶ Het was moeilijk om een duidelijke oorzaak te vinden voor het gebrek aan motivatie bij Papoea-meisjes die gestopt zijn met school. Mede omdat de informanten hier vaak niet met mij over wilden praten. Zij die hier wel over spraken, probeerden hun keuze vaak goed te praten tegenover mij als onderzoeker of gaven aan ‘gewoon geen zin meer te hebben in school’.

grenzen van hun huishoudens. In dit empirisch hoofdstuk heb ik geprobeerd te laten zien dat de individuele wensen van Papoea-meisjes niet per definitie conflicteren met familieverwachtingen en gemeenschapsplichten. Sterker nog, de persoonlijke doelen van de meisjes dienen meestal het collectieve doel van de *extended family* en de maatschappij. Het nastreven van deze toekomstdoelen kan worden gezien als vorm van *empowerment*. Het nastreven van *empowerment* komt niet alleen op macro-niveau voor, maar speelt zich ook af binnen de grenzen van het huishouden. Papoea-meisjes hebben zowel het belang van de *extended family* als dat van de maatschappij voor ogen. Genderstratificatie, een proces dat zich voornamelijk binnen de *extended family* voordoet, speelt hierbij geen grote rol omdat de meisjes buitenshuis veel kansen hebben die ze vaak ook aanpakken. Etnische stratificatie vormt voor sommige meisjes wel een extra motivatie om hun toekomstdoelen te bereiken. Het idee van Stromquist & Fischman (2009:472) dat onderwijs kan bijdragen aan de *empowerment* van Papoea-meisjes is bevestigd. Het vormt een *opportunity structure* omdat het Papoea-meisjes steunt in het bereiken van hun toekomstdoelen. Echter, we hebben ook gezien dat de inzet van *agency* hiervoor nog wel noodzakelijk is.

DISCUSSIE EN CONCLUSIE

Papoea is een eiland dat onderhevig is aan vele ontwikkelingen. Tussen generaties bestaan grote verschillen als het gaat om vrouwenposities. Sinds het vertrek van de missie hebben vele veranderingen hun intrede gedaan. Onderwijs, gezondheidszorg en veiligheid voor vrouwen is minder vanzelfsprekend geworden. De Papoea-meisjes uit dit onderzoek lijken zich in een overgangsfase te bevinden, omdat de rolverdeling die zij voor hun toekomst in gedachten hebben vaak sterk verschilt van de traditionele rolverdeling die hun ouders hanteren. Waar hun moeders regelmatig als enige verantwoordelijk zijn voor het draaiende houden van het huishouden, willen de meeste Papoea-meisjes een gelijke taakverdeling vormen met hun toekomstige echtgenoot. Naast verantwoordelijkheden in het huishouden, willen ze ook studeren en een baan verkrijgen.

Waar dit onderzoek in eerste instantie was gericht op genderstratificatie, bleek in het veld dat etnische stratificatie een even grote, zo niet grotere, rol speelt in de levens van de Papoea-meisjes. Genderstratificatie is een fenomeen dat zich vooral binnenshuis afspeelt. Vrijwel alle meisjes geven aan een grotere bijdrage aan het huishouden te leveren dan hun mannelijke familieleden. Een tweede vorm van genderstratificatie is de patrilineaire *adat*, die de man tot het hoofd van de familie maakt. Jongens zijn de naamdragers van de familie en hebben daarom meer recht op familiebezittingen. De praktijk ziet er ook weinig positief uit. Mannen maken regelmatig misbruik van hun macht door geld en bezittingen achter te houden, en alcoholgebruik vormt een groot probleem in de maatschappij. Alcohol leidt regelmatig tot geweld in het gezin, wat de derde vorm van genderstratificatie is. Toch geven de meeste Papoea-meisjes aan geen minderwaardigheidsgevoelens te hebben ten opzichte van jongens. Ze voeren hun taak vaak zonder discussie uit, wat in Nagels termen (2003:51-52) *performance* is genoemd. Hun motieven voor *performances* zijn verschillend. De meeste meisjes zien het als hun plicht om hun familie te helpen, anderen doen dit in ruil voor de goede zorgen die zij van hun ouders ontvangen en een enkeling is bang voor straf. Belangrijk om te benoemen is dat ouders zeggen dat ze van zonen en dochters een even grote bijdrage in het huishouden verwachten, maar meisjes zouden veel trouwer zijn in het uitvoeren van hun taken. Jongens worden regelmatig afgeleid door het leven op straat en hun vrienden.

Ondanks de machtige positie van mannen in het huisgezin, komt genderstratificatie buitenshuis niet tot nauwelijks voor. Vrijwel alle Papoea-meisjes geven aan geen concurrentie te ondervinden van jongens op het niveau van de maatschappij. Ze zouden namelijk dezelfde kansen krijgen als hun mannelijke leeftijdsgenoten. Etnische stratificatie daarentegen, speelt zich juist af buiten de *extended family*. Hoewel de meeste Papoea-meisjes zeggen weinig concurrentie te ervaren van non-Papoea's, wederom omdat ze gelijke kansen zouden krijgen, zien ze wel dat ze op economisch gebied nog niet gelijk zijn aan elkaar. Zij die dit als een probleem ervaren, worden er extra door gemotiveerd om de eigen omgeving te helpen. Hierbij is het doel om op gelijke sociale en economische voet te komen met de non-Papoea's.

Eerder is gezegd dat een onderzoek naar stratificatie en *empowerment* in deze cultuur erg complex is. Hoewel stratificatie vaak wel wordt ervaren, hoeft dit niet altijd de oorzaak te zijn voor het nastreven van *empowerment* door Papoea-meisjes. Dit gaat in tegen de soms stellige theorieën die aangeven dat de kans groot is dat het één tot het ander leidt. Bijna alle meisjes uit het onderzoek geven aan dat stratificatie op zowel gender- als etnisch vlak zichtbaar is, maar lijken zich hier nauwelijks aan te storen. Meisjes die zich wel in zekere mate gedupeerd voelen op etnisch gebied, zien vooral problemen op economisch vlak. Op de vraag wat ze doen met deze gevoelens, antwoorden veel meisjes dat ze er juist ambitieuzer door worden om hun doelen te bereiken.

Om te beschrijven in welke gevallen er sprake is van *empowerment* in de context van Papoea, is het GEM gebruikt. Als het gaat om keuzevrijheid op het gebied van tijdsbesteding lijkt *empowerment* geen na te streven doel te zijn. Hoewel sommige meisjes aangeven keuzevrijheid te ervaren omdat het hun eigen keuze is om hun dagprogramma te vullen met zorg voor *extended family*, zien andere meisjes het wel als een verplichting. Echter, deze laatste groep geeft regelmatig aan zich niet te willen onttrekken aan hun plicht, waardoor *empowerment* voor hen geen noemenswaardige rol speelt op dit vlak. De belangrijkste reden die hiervoor is aangedragen, is het feit dat de meisjes ondanks hun plichten niet tegengehouden worden om eigen doelen te verwezenlijken. Naar eigen zeggen houden ze voldoende tijd over voor ontspanning en schoolwerk.

Deelname aan het publieke domein daarentegen, kent wel enkele bedreigingen. Alcoholisme en geweld zijn aan de orde van de dag. Sommige Papoea-

meisjes zien dit als een beperking van hun deelname aan het publieke domein. Echter, het houdt geen van hen tegen om buitenshuis actief te zijn op school of op de arbeidsmarkt. Ook op dit vlak lijken ze, ondanks eventuele beperkingen van hun vrijheid, geen *empowerment* na te streven. Hiervoor is wederom de reden aangedragen dat ze niet worden tegengehouden om persoonlijke wensen te vervullen en toekomstdoelen na te streven. In lijn met Narayan en Petesch (2007:12) is geconcludeerd dat Papoea-meisjes op andere manieren hun eigen wensen kunnen vervullen. Alle meisjes geven aan de vrijheid te ervaren om naar school te gaan en actief te zijn op de arbeidsmarkt.

Empowerment wordt wel zichtbaar wanneer we kijken naar de inzet die Papoea-meisjes tonen om hun toekomstdoelen te bereiken. Deze doelen lijken vooral betrekking te hebben op het leveren van een bijdrage aan de maatschappij, aan de *kampong* waar ze vandaan komen en aan hun familie. Door een baan te krijgen kunnen ze hun medemens allereerst in praktisch opzicht, en daarnaast in economisch opzicht ondersteunen. Hun positie in het huishouden wordt hierbij herzien. Het ideaalbeeld van veel meisjes is een gelijke verdeling van huishoudelijk werk tussen haar en haar toekomstige echtgenoot, zodat beiden kunnen werken. Echter, ondanks het feit dat de huidige generatie getrouwde meisjes steeds meer betaald werk gaat verrichten, nemen mannen het huishoudelijk werk en de zorg voor familie vaak (nog) niet over. Waar genderstratificatie geen invloed lijkt te hebben op deze toekomstdoelen, heeft etnische stratificatie dit soms wel. Meisjes die etnische stratificatie ervaren zijn extra gemotiveerd om hun omgeving te helpen en om Papoea's op gelijke voet te krijgen met non-Papoea's. Onderwijs achten zij noodzakelijk om deze doelen te bereiken.

Alle informanten uit het onderzoek geven aan dat ze onderwijs belangrijk vinden omdat dit de enige manier is om je te ontwikkelen in de maatschappij. Het is een vereiste voor het krijgen van een baan, maar zorgt ook voor kennis, blikverruiming en zelfvertrouwen. Om deze redenen is onderwijs beschreven als een *opportunity structure*. Het is een sociale structuur die het individu kan gebruiken om persoonlijke doelen, de zorg voor de medemens, te kunnen bereiken. Daarnaast zorgt onderwijs voor deelname aan het publieke domein. Dat onderwijs alleen niet voldoende is, maar dat de inzet van *agency* onmisbaar is voor het daadwerkelijk gebruiken van deze *opportunity structure*, is ook duidelijk geworden. Sommige

meisjes ontbreekt het aan macht en middelen, anderen missen de motivatie waar geen duidelijke reden voor werd aangedragen.

De centrale vraag van het onderzoek was welke invloed de *extended family* en onderwijs hebben op de *empowerment* van Papoea-meisjes in de stad Merauke. Genderstratificatie speelt zich voornamelijk af binnen de grenzen van het huishouden, en vormt nauwelijks een probleem voor de meisjes uit het onderzoek aangezien het hen niet tegenhoudt de eigen wensen en verlangens te bereiken. Sommige meisjes ervaren etnische stratificatie wel als obstakel, maar dit wordt vaak een extra motivatiefactor om doelen na te blijven streven. Waar genderstratificatie dus vaak niet de oorzaak is voor *empowerment* van Papoea-meisjes, is etnische stratificatie dit voor sommigen. Echter, *empowerment* is wel duidelijk zichtbaar, namelijk wanneer we kijken naar toekomstverwachtingen van de meisjes. Hun doelen zijn er in grote mate op gericht hulp te bieden aan de *extended family*, de *kampong* van afkomst en de maatschappij. Het verkrijgen van een baan wordt vaak aangedragen als het belangrijkste middel om deze doelen te bereiken. Er is geprobeerd duidelijk te maken dat de wensen van de meisjes niet per definitie in strijd hoeven te zijn met familieverwachtingen en gemeenschapsplichten. Sterker nog, de toekomstdoelen van de meisjes dienen vaak het doel van de *extended family*. De invloed van *extended family* op de *empowerment* van de Papoea-meisjes uit het onderzoek is dus erg groot. Beide zaken zijn niet los van elkaar te trekken. *Empowerment* wordt door veel Papoea-meisjes vormgegeven binnen de grenzen van de *extended family*. De familie echter, gaat hier niet altijd op positieve wijze mee om. Bij het bereiken van een ideale situatie, een gelijke verdeling van arbeid en huishouden tussen man en vrouw, worden de meisjes soms tegengewerkt. Ondanks dat de huidige generatie vrouwen actiever wordt op de arbeidsmarkt, blijven ze vaak als enige verantwoordelijk voor het huishouden en nemen mannen hen (nog) geen huishoudelijk werk uit handen. Het nastreven van *empowerment* vindt ook plaats buiten de grenzen van het huishouden, aangezien veel meisjes tevens het belang van de maatschappij voor ogen hebben. Onderwijs is daarbij onmisbaar omdat het een voorwaarde is voor het verkrijgen van een positie op de arbeidsmarkt. De invloed van deze *opportunity structure* op de *empowerment* van Papoea-meisjes uit het onderzoek is dus ook erg groot. De inzet van *agency* is nog wel noodzakelijk om ook daadwerkelijk gebruik te maken van onderwijs.

Het doel van deze thesis was om de complexiteit te laten zien die er bestaat wanneer we de onderwerpen stratificatie en *empowerment* in een andere culturele context plaatsen. *Empowerment* blijkt in de context van Papoea niet een vanzelfsprekend gevolg van ervaren stratificatie te zijn, maar is wel zichtbaar wanneer we naar toekomstdoelen van Papoea-meisjes kijken. Tevens is het een proces dat niet alleen buiten het huishouden plaatsvindt, maar zich ook binnen de grenzen van de *extended family* manifesteert. De eigen *empowerment*, het nastreven van toekomstdoelen, botst niet altijd met familieplichtingen. Sterker nog, het dient vaak het doel van de *extended family*. Met het schrijven van deze thesis heb ik gepoogd een bijdrage te leveren aan het actuele debat over *empowerment* en hebben mijn informanten mij en de lezer een glimp laten zien van hun werkelijkheid.

BIBLIOGRAFIE

Adelman, Madelaine

2008 Domestic Violence and Difference. *American Ethnologist* 31(1):131-141.

Ahanda, Nathalie

2011 Gender, Indigeneity and Human Security in West Papua, Indonesia. Tokyo: International Christian University.

Budiardjo, Carmel, and Soei Liong Liem

1988 West Papua: The Obliteration of a People. Californië: University of California.

Deere, Carmen Diana, and Magdalena León de Leal

2001 Empowering Women: Land and Property Rights in Latin America. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

Fitriani, Siti Rohmanatin

2012 Reforming Poverty Alleviation Programs through Women Empowerment and Protection. Jakarta: Ministry of Social Affairs of Republic of Indonesia.

Fliche, Benoit

2006 Social Practices and Mobilisations of Kinship: an Introduction. *European Journal of Turkish Studies*, 4. <http://ejts.revues.org/index629.html>.
Geraadpleegd op 28 december 2012.

Gilberthorpe, Emma

2008 Fasu Solidarity: A Case Study of Kin Networks, Land Tenure, and Oil Extraction in Kutubu, Papua New Guinea. *American Anthropologist*, 109(1):101-112.

GRM International

2009 Papua Assessment ISAID/Indonesia: Final Report. Washington: United States Agency for International Development.

Hilhorst, Brand

2012 (On)zichtbare viezigheid: Een antropologische studie naar gender en hygiënisch handelen in ruraal Uganda. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Jaffe-Walter, Reva, and Stacey J. Lee

2011 To Trust in My Root and to Take That to Go Forward: Supporting College Access for Immigrant Youth in the Global City. *Anthropology & Education Quarterly* 42(3):281-296.

Keefe, Susan Emley

1979 Urbanization, Acculturation, and Extended Family Ties: Mexican Americans in Cities. *American Ethnologist* 6(2):349-365.

Lyons Johnson, Patricia

2009 Education and the 'New' Inequality in Papua New Guinea. *Anthropology & Education Quarterly* 24(3):183-204.

Middleton, Sharon, and Peter Hancock

2009 Gender, Status and Empowerment: A Study among Women who Work in Sri Lanka's Export Processing Zones (EPZ's). Perth: Social Justice Research Centre.

Mohanty, Chandra Talpade

1988 *Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses*. Durham: Duke University Press.

Mokomane, Zitha

2012 *Role of Families in Social and Economic Empowerment of Individuals*. New York: United Nations.

Moletsane, Relebohile

2004 Gender Equality in Education in the Context of the Millennium Development Goals: Challenges and Opportunities for Women. *Convergence* 38(3):59-68.

Mukhopadhyay, Carol C.

2008 A Feminist Cognitive Anthropology: The Case of Women and Mathematics. *Ethos* 31(4):458-492.

Nagel, Joane

2003 *Race, Ethnicity, and Sexuality; Intimate Intersections, Forbidden Frontiers.* Oxford: Oxford University Press.

Narayan, Deepa, and Patti Petesch

2007 *Agency, Opportunity Structure and Poverty Escapes, Cross-Disciplinary Perspectives on Mobility.* Washington: The World Bank.

Nilsson, Karina, and Mattias Strandh

1999 Nest Leaving in Sweden: The Importance of Early Educational and Labor Market Careers. *Journal of Marriage and the Family* 61(4):1068-1079.

Okin, Susan Moller

1999 *Is Multiculturalism Bad for Women?* New Jersey: Princeton University Press.

Raval, Vaishali V.

2009 Negotiating Conflict between Personal Desires and Other's Expectations in Lives of Gujarati Women. *Ethos* 37(4):489-511.

Strathern, Andrew

2009 Which Way to the Boundary? *American Ethnologist* 17(2):376-383.

Stromquist, Nelly P., and Gustavo E. Fischman

2009 Introduction – From Denouncing Gender Inequities to Undoing Gender in Education: Practices and Programmes toward Change in the Social Relations of Gender. *International Review of Education* 55(5/6):463-382.

Tennekes, J.

1992 De onbekende dimensie: Over cultuur, cultuurverschillen en macht.
Leuven/Apeldoorn: Garant Uitgevers.

Trainor, Audrey A.

2010 Reexamining the Promise of Parent Participation in Special Education: An
Analysis of Cultural and Social Capital. *Anthropology & Education Quarterly*
41(3):245-263.

Verkuyten, Maykel

2010 Identiteit en diversiteit: De tegenstellingen voorbij. Amsterdam: Amsterdam
University Press.

Wulandari, Danarti, and Monique Drenthem Soesman

2012 Researcher on the Education Sector in Papua: Communities, Children and
Teachers in Papua, Hand in Hand for a better Future. Den-Haag: Justice and
Peace Netherlands.